جهان اقتصاد قونفرانسی. حاضرغی جهان بحرانی بوکونکی
اقتصادیاتنک دکل وه انکشافی ، دولتلەرآراسنداغی ملی وه سیاسی چیک
رەلەرنک آرتق درجەدە آشوب کیتکەنلکیدەن توغولغان. حاضر هیچ بر دولت
اقتصادا شو وه یا بو صورتله باشقا دولتلەرکە مربوط بولمای قالمایدر. بو حقیقتنی کوب کیشیلەر اعتراف ایتەلەردە ، اوندان لازم کیله‌تورغان
نتیجەنی چیقارمایدرلار. بوکا اڭ آچیق دلیل اولاراق 67 دولتنک اشتراکی ایله اوتکەن ایونی آینک 12 سیدەن باشلاب لوندوندا دوام ایتکەن جهان اقتصادی قونفرانسینی کورسەته بیلەرمز. شمالی آمریقا وه
اینکلتەرە کبی بحراندان اڭ کوب ضرر کوروب تورغان وه جهان اقتصادیاتندا اڭ بویوک رول اویناوچی دولتلەر عینی زماندا «اقتصادی خودبینلک» (ئەغوئیزم)نی‌کەدە اڭ قایناش مدافعلاری بولوب چیقماقدادرلار. بو
مملکتلەر آلتون آقچا اصولیدان امتناع ایتمشلەردر وه اولارنک آقچالاری
قیمتی بورسه (بیرژا)دە دائما اوزگەرمه‌کده‌در. بو حال آیقسا آمریقا
دوللارندا کوروله‌کده‌در. شونی‌ده دیمەک لازم،که آمریقا دوللارینک
قیمتی آمریقا ایچکی سیاستی ایجابی اولاراق سنعی صورتده توبەن توشورولکەن ایدی. عینی سببدەن آمریقا بوکون اوز آقچاسینک قورسینی
قاراولاشتیرماق (محکم حالیه قویماق) ایستمه‌دی تورادر.

بو ایکی بویوک جهانشمول دولت آقچالارینک قرارسزلغی بین‌الملل
تجارت مناسباتدا انتظامسزلق توغدوروا باتور وه بونک نتیجەسیدە عموم
جهان اقتصادی تورموشنداغی انتظامسزلقدا آرتماقدادر... مەنه بوشکلدە،
عمومنک غیرتی ایله جهان بحرانینی برطرف ایتمەک ایچین چاقریلغان
جهان اقتصادی قونفرانسی بعضی بویوک دولتلەرنک ملی خودبینلکلەری
وه اولارنک اوز ایچکی ملی سیاستلەرینی قسمادە بولسا عموم جهان
منافعینه تابع توتماقدان بویون قاچیریشلاریدان کیلیب چیققان توسقونلارغا
اوچراماقدادر.

یاش توركستان

تورکستاننک ملی قورتولوشی اوچون کوره‌شوچی آیلق مجموعه

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929نچی ییلنک دەقابردان چیقا باشلاغان	ایول (تموز) 1933	سان 44

ملی غایه قوربانلاری

«یاش توركستان»نک اوتکەن سانیدا قیسقاچا معلومات بریلگن ایدیکیمز
یورت توركستانلی بویوک محکمه اینچیجیسی اوستوندە‌کی محاکمه توکەنیکەندە آتیب اولدورولوشلاریله بیتدی. روس پرولتارياتی دیکتاتوراسینک توركستانداغی قانخور بوره‌لاری قسیم اوغلی عاشور خواجه،
بایرام اوغلو خدای نظر، رجب اوغلو مختار وه سلیم اوغلو عبدالشکورنی
اولدوره کله‌که قاینقماسلار. اولارغا تاعین قوربانلار لازمدر...

سعدالله قاسم اوغلو وه شمسی بدرالدین اوغلولارینک محاکمه‌سیدەن سوک بو اولدورولکەن یورت توركمەن محاکمەسی، سوک ییللار
ایچیده توركستاندا بولوب اوتکەن سیاسی محاکمه‌لەرنک ایک بویوکی
سانالادر. سعدالله قاسم اوغلو وه شمسی بدرالدین اوغلوکبی عشق آبادا
اولدورولکەن یورت توركستانلیدا ساویت عالی محکمه‌سینک بویوک
اینچیلەرندەن ایدیلەر. موسقوا دیکتاتوراسی بونلارنی‌دا، سعدالله ایله

Abdulvahap Kara

شمی کیبی ، «محکمه‌نی اوز عکس‌الانقلابی مقصدلارینه قوللانیقلاریله»
عیبلانه که‌نده‌در.

محکمه‌نینگ قارارینده: «قنی اوغلو ، بایرام اوغلو ، رجب اوغلو وه سلیم اوغلو حد ذاتنده تورکمنستان ملی عکس‌الانقلابچی گروپلارینینگ آداملاری بولوب ، سنفی دوشماننینگ پول‌یوروقلارینی تارقاتوچی وه پخته‌چیله‌ری ایدیلر» ، دیله‌دور. قارارنینگ تاغین بر یرینده عیبلیله‌رنینگ «ایرانغا قاچان ایکه‌ن چیکلرده قوللا توتوب انتحار ایتکه‌ن قول محمد اوغلو ایله 1932 نچی ییلدا عکس‌الانقلابی حرکتله‌ری یوزه‌سیدن حکم قیلنغان مراد اوغلو دوتیا وه آناقوردی اوغلولار ایله وه تورکمنستانداغی پنه باشقا عکس‌الانقلابچی تشکیلات باشلوقلاری ایله علاقه وه رابطه‌ده بولونغان ، انقلابدان بحث ایتلیب ، اونلارنینگ ، یعنی قنی اوغلو ایله باشقا عیبلیله‌رنینگ «فعالیتله‌ری اینچی وه دهقان حاکمیتینی کوچسیزله‌تیرمک وه یقیتماقدا ، یوم ولکه‌ن دوشمان سنفینینگ فالدیقلارینی ساوتلار حاکمیتینی یقیتش مقصدی ایچین خاص لاماق وه سفربر قیلماقدا وه بورژوآ هم باقیتالیستلار حاکمیتینی برپا اینتکه حصر قیلنغان» دیکه‌ن نقطه‌لرنی اوقوییز.

بو عیبله‌رنینگ اوستکا آولدورولگه‌نله‌رنینگ مأموریت وظیفه‌لری یوزه‌سیدن ایشلکه‌ن بعضی گناهلاریدا قوشولماقداد‌ر.

فرض ایته‌یلیک ، که شونداییدی ، آولدورولگه‌ن تورت تورکستانلی حقیقتاً ساوت دیکتاتوراسینینگ عیبله‌دیگی بو سوگو مسئله‌لرده «مقصر» دیلر ، مقصرلر علیهنده شونده‌ای قارالاولار بار ، که بو قارالاولار اساسلی بولغان تقدیرده بز هم اونلارنینگ جزالندیریلولاریغا رأی بیرمه‌ز ایدیک. لاکن بز اونلارنی محاکمه ایتیرگه‌ن اینگ اول ساوت رژیمینینگ اوزینی دعوادا عدللی حکم ایتر ایدیک ، چونکه بالغز بو ساوت رژیمی آرقاسیدا ، بالغز بو رژیم دورینده‌که اخلاقسز ، حریص آداملار عالی محکمه رئیسی وه مدعی عمومیلک کیبی یوکسه‌ک اورونلارغا چیقا بیلرلر. لاکن قنی اوغلو ، بایرام اوغلو ، رجب اوغلو وه سلیم اوغلولاری حاضرغی کوبده حکومت باشیدا تورغان بولشه‌ویکله‌رنینگ کوبینده‌ن اخلاقسز ، یامان

وه تویه‌ن کوروله‌بیلورلر. اونلارنینگ‌ده قطالاری ساوت آداملارینینگ کوبچیلیکنده بولغان نقصانلاردان عبارتدیر.

تورکستاننینگ شو تورکمنستان قسمنده اینگ مسئولیتلی اورونلاردا تورکستان اوچون تاریخده کورولمه‌گه‌ن جنایتلار قیلغان آداملار اوتورویدرلار. مثال اولاراق بر عالی اقتصاد شوراسی رئیسی پاسقوونسکی‌نی آتایلیق. معلوم ، شو پاسقوونسکی‌نینگ بویروغیدا 1923 نچی ییلی فرغانه‌ده آچلقدان اولگه‌ن 200 مینگ تورکستانلی‌نینگ گناهی بار.

پاسقوونسکی ، تورکستان خلق قومیسارلار شوراسی رئیسی اورونباساری بولوب تورووب ، شو ییلی ایکین ایکیلمه‌ی فالغان فرغانه‌دان موسقوا حکومتی تاماییدان بلگیله‌نگه‌ن مقداردان ایکی حصه آرتق سالوق تویلاب ، تون هامده فرغانه‌ده تورغان قزیل قوشوننی تأمین اوچون خلقنی قزل قوشونغا تالاندیریب بوتون فرغانه اهالیسینی آچلق اولومیگه سوروکله‌گه‌ن ایدی.

پاسقوونسکی‌نینگ جنایتی وقیله آشکار قیلنغان بولسادا او آیتوب اولدورولوش یرینگه موسقوادا یوقاری درجه‌لی اورونغا اینگه بولدی وه بر نیچه ییلدان سونگ یه‌نه تورکستانغا قایتیب ، تورکمنستان اقتصاد شوراسی رئیسی بولوشغا موفق بولدی. او ایمدی‌ده شو مهم اورونی اینگه‌للب اوتورادر.

قنی اوغلو ، بایرام اوغلو ، رجب اوغلو وه سلیم اوغلولاری ایسه پاسقوونسکی جنسیدن ایمه‌سلر ، اونلار تورکستانلیلاردر ، اونینگ‌چون‌در ، که اونلارنینگ «جنس» دیک پاکلیکلاری قیلدیک جنایتلار معنا تعبیله‌نوب کیته‌در. اونلارنینگ «جهالت سوادسیزلیق وه سیاسی یتیشمه‌گه‌نلیکلاری»(*) یوزه‌سیدن خدمتده کوروسه‌تکه‌ن قصورلارنی بلمایمز قایسی بر تورلو «عکس‌الانقلابچیلق» معنا تعبیله‌تریله‌در.

قنی اوغلو ، بایرام اوغلو ، رجب اوغلو وه سلیم اوغلولاری آولدو-

(*) تورکمنستان عالی محکمه‌سی رئیسینینگ اورونباساری بایرام اوغلی غذای نظر اوزینینگ «جهالت سوادلی بولوب سیاسی جهتدن یتیشمه‌گه‌ن» الگینی سویله‌دی ، محکمه هم بونی تصدیق ایتدی!

روالدیلار. فقط بولشەویکلەرنینگ اوبلارنینگ بویوملاریغا گاه قیلیب آرتقان تورکستان ملی غایەسی هیچ بر زمان آولدوروله بیلمەیدیر.

سعدالله قاسم اوغلینینگ وە فکرداشلارینینگ موسقوا بولشەویکلەری یاماندان آولدورولوشی شمسی بدرالدین اوغلو ایلە آرقاداشلارینینگ پیدا بولوویغە مانع بولالمادی کیبی آتا قورە اوغلو وە قول محمد اوغلولارینینگ آولدورولمەلەری دە ساویت رەژیمینی قولاتماق یولداکی ملی کورەشنی توقتاتالمادی وە ایندی کە آتوب آولدورولگەنلەرنینگ یوزەگە چیقولاریغا توسقونلق قیلالمادی. کیم بیلیر داها کوپ تورکستانلیلاری سعداللەنینگ، شمسینینگ، عاشور خواجەنینگ، خدای نظر، مختارنینگ وەعبدالشکورنینگ قضاسی کوتوب تورغاندیر. لاکن تورکستاندا موسقوا حاکمیتینی ییقیتماق املی، تورکستان ملی استقلال غایەسی — هیچ بر وقت اولمەیەجەکدیر.

بو غایە ظفر قازاناجاقدیر. بوگا بیز ایناناميز. بونی بیز بیلەمیز.

تورکستانلیلار! یوزینیز اوستونداکی موسقوا دیکتاتوراسیغا قارشی کورەشدە قوربان توشکەن توغانلاریمیزنینگ روحی حضوریندە باش ایگیگیز.

محو اولسون موسقوا قانلی دیکتاتوراسی!
یاشاسون حر وە مستقل تورکستان!

* * *

دیلەک

تاگری بزە یول ویرسە، یوقارلاردا اوچاردق
بولوتلارا قاپیلیر، قاناتلاری آچاردق
دولاشیردق دائما، یوردیمز کوکلەریندە
قیزیللارا قارە کیل، قیزیلچیلار ساچاردق!

تورکستانلی احمد حاکی

تورکستاندا معارف ایشلەرینینگ باریشی

تورکستان ساویت مطبوعاتینی تعقیب ایتوچیلەر عینی غازیتانینگ بر بیرینی تعقیب ایتوچی نومرولاریندا حتی بعضاً دا عینی غازیتانینگ ایکی ستونیدا بر-

بیری نقض ایتوچی فکر، خبر حتی استاتیستیقی معلوماتنینگ تورغانینی کوب اوچراتادیلار. بر آز دقت ایلە تکشیرسەک بولاردان بر بیرینینگ عینی یاندای بر سبب ایلە توبە ایتوب، مدح وە یا محوولارینی حس ایتکەن، یاخود بر جهتدەن یازولار حاضرلاش اوچون بخصوص اوتورتولوب قویولمش بر مأمورنینگ اثری بولغانلیغی، ایکنچیسیندە مملکتنینگ عینی طرفینی، شهرینی، قصبەسینی، قیشلاق وە آولینی کیزیب یوروچی بر محررنینگ قارشیلاشدیغی بر صحنەدەن آنی آلدیغی تأثیر آستیدا یازیلگی بر خبر وە یا دە اوزلەرەن یوقاریدا اولتورەجقدەن تورتکولەنیش قورقوسی بولماغان بر شخصیت طرفدان «اوز اوزینی تنقید» پردەسی آرقاسیدا قویولغان فکر، سویلەنگەن سوزلەردەن عبارت بولغانلیغینی کورەمز.

بز «یاش تورکستان» اوقوچیلارینی مجموعەمزنینگ اوتکەن سانلاریدا بوندای متناقض فکر وە معلوماتلار ایلە بیتەرلک درجەدە تانیشتیریب گیلە یاتقانمز فکریندەمز. (طبیعی مجموعەمزنینگ حجمی مساعدە ایتمەیدیگی اوچون بتونلاریمیز کەنی بو ساحەدە کوپ گە گیگیتیب آلور ایدیلک.) بر اوتکەن سانلارنینگ بیریندە تورکستانداغی معارف ایشلەرینینگ وضعیتینی کورسەتیش اوچون رسمی ساویت استاتیستیقلاری ایلە حقیقی وضعیتنی کورسەتوچی خبر وە یا ماقالەنی قارشیلاشتیریب کورسەتمیش ایدیک. او زمان «تورکمەنستان اینکرا» غازیتاسینینگ «آوللاردا 4 سنفلی مکتبلەر قوروش ایشیدەکی موفقیتسزلق» دەن بحث ایتدیکینیدە نقل ایتمیش ایدیک.

ایمدە شو «تورکمەنستان اینکرا» غازیتاسی اوزینینگ یل باشی نومروسیندا (1.1.33) تورکمەنستاننینگ معارف ساحەسیداغی یوتوقلاریغا ییتوب شولاردی یازادر: تورکمەنستاندا 723 شهر، 3123 آوول مکتبی ویوب شهر مکتبلەریندە 19921، آوول مکتبلەریندە 131420 اوقوچی بار ایمش.

غازیتا سوادسزلقغا قارشی کورەش مسئلەسیگە کیچیب انقلابغا قادار تورکمەنستاندا یوزدە 0,7 نسبتندە سوادلی بولغانلیغی، 1932 نچی یلی ایسە بو نسبتنینگ یوزدە 43,3 کە کوتەریلگەنلیگینی یازادر.

تورکمەنستانداغی معلملەر کوچلیکینگ بیلگیچە جاھل سوادلیلەر
مکتبی درسینی کیچە آلالمالیغی اعتراف ایتوچی بو غازیتا ایکنچی بیش
ییللیکنگ برنچی ییلی سانالغان 1933 نچی ییلی معارف بلانیغا اوتور
«1933 نچی ییلنگ سوسیالیزم قورولیش ییلیدا آلغ یوروک مانع بولغان سواد-
سزلق وە جاھل سوادلیلقنی بیتریب تورکمەنستانی بوتون اھالیسی سوادلی
بولغان بر جمهوریت حالیغا قویوش» ییلی بولوشیدان بحث ایتەدر.

دیمەک بو حساب ایلە 15 ییلدا سواد نسبتنی یوزدە 43,3 (؟) گە کو-
تەرە بیلەبیلگینی ادعا ایتوچی ساوت آکەتورلری 1933 نچی ییلی قالغان
یوزدە 56,7 نی سوادلاندیریشقا آلالغان بولادر.

اولا شو «تورکمەنسکایا ایسکرا»نینگ اوزگینەسی بر آز وقت اول
اول 4 سنفلی آووال مکتبی قورولا آلالمیغدان، تورکمەنستان معلملەری
کوچلیکینگ جاھل سوادلی بولالمیغدان، مکتبلەردە اوقوتو ایشلەرینگ
یولیدا یارماغالمیغدان شکایت ایتەرکە، اینەسینی ایدی؛ مکتب باشنداغی
بالالارینی یوتولاری مکتبنگ آلوب اولنگورە آلاعان، معلمی جاھل سوادلی
بولغان بر یریدە 43 فاتحی سوادلینگ قاندای یول ایلە بارابلغالیغی
تعیین ایتشدە کوب قیین بر نرسە ایمەس.

یەنە شو «تورکمەنسکایا ایسکرا» غازیتاسی 10 آپریل تاریخلی
ساندا اورتا آسیا جمهوریتنگ مکتبلەر اوستنداغی بر قرارینی نشر ایتەلر.
بو قراردا اورتا آسیا جمهوریتلەرندەگی معارف ایشلەرینگ سوڭ اوقو
ییلی نتیجەسیندەن ناراضیلق بیلدیریلەدر. اورتا آسیا جمهوریتلەرندە اوقو
ایشلەری سوڭ اوقو ییلیدا موفقیتسز چیققان. تورکستانداغی ھیچ بر
جمهوریتنگ اوز بلان وظیفەسینی بجەرە آلالمیغی حتی بلانداغی
وظیفەنینگ اوچدە برینی کە بجەرگەن جمهوریتلەر بارلیغی سویلەنەدر. بو
موفقیتسزلقلارینگ سببی اوللارق معلملەرنینگ بیلگیچە کوب آرقادا قالغان-
لقلاری، اوللارنینگ بیلگی سویەلەرینی آرتیریش اوچون معارف قومیسار-
لقلاری وە معارف ادارەلەری طرفیدان ھیچ بر توردلو جدی تدبیر کورولـ

-مەگەنلیگی کورسەتیلەدر. مکتبلەر نە باچا وە نەدە اوقو وسائلیجە کیرە-
کیچە تامین ایتیلگەن ایمش.

ایکنچی بر مثال:

«قازاقستانسکایا پراودا» غازیتاسیندە 28. IV. 33 تاریخلی نومرو-
سندا قازاقستان معارف قومیسارینگ معارف ایشچیلەریگە بر مراجعتی نشر
ایتیلگەن. بو مراجعتنامەدە قازاقستانینگ معارف ساحەسیندا کوب یوتوقلارغا
ایریشکەنلیگی سویلەنوب انقلابغاچا قازاقستاندا اھالینگ یوزدە 98 ی
سوادسز بولغانلیغی، 1932 نچی ییلغا قدار سواد نسبتینگ 65,5 (؟) گە
کوتەریلگەنی کورسەتیلەدر.

انقلابدان سوڭ قازاقستاندا 4 میلیون جاماسیدا سوادسز، جاھل سواد-
لیلار آقارتیریلغانلار. بونگدە 2 میلیونی سوڭ ایکی ییل ایچیدە بیتیری-
لگەن ایمش.

معارف قومیساری حکومتنگ آز قیسقا بر زمان ایچیدە، یعنی اوکتوبر
انقلابینگ XVI نچی ییل دونومیغاچا قازاقستانی یالپی سوادلی بر مملکت
حالیغا قویوشغا قرار بیرگەنلیگینی سویلەیدر وە بوتون معارف ایشچیلەرینی
یاردامغا چاقیرادر.

ایمدی یەنە شو قازاقستان ساوت مطبوعاتیدان قازاقستان مکتبلە-
رینگ حالینی سورایلوق.

شو «قازاقستانسکایا پراودا»نینگ یولداشی «سوسیا-
لدی قازاقستان»، اوزینگ 4 مای تاریخلی نسخەسیندە، معارف ادارەلەری،
قومیسارلقی طرفیدان مکتب وە معارف ایشلەری اوستدا بیریلگەن
معلومات، کورسەتیلگەن رقملار اوستدا توختایدر.

معارف قومیسارلقی اوتکەن ییل سوڭیدا بیرگەن معلوماتیدا قازا-
قستاندا 8345 باشلانغیچ مکتب آچیلیب 540 مینگ بالا بیرلەشتیریلگەن-
لیگینی بیلدیرگەن ایدی. مارت آیندا چیققان بر حسابدا بولسا یەنە شو قو-

بیسواق مکتبلارنینگ 7875 بولغانلیغی کورسه‌تیله‌دور. ایمدی بر آزدا ایلگه‌ری
یېلده‌ن بو سوك رقملارنینگ‌دا نه ماهیتده بولغانلیغی آنگلاشیلیب قالادر.
آندا ولایتی معارف ادارەسی قول آستیدا 1352 مکتب باریلیغی سویلانوب
اوتورار ایکەن حقیقتده مکتب سانینگ 882 گه بولغانلیغی آنگلاشیلادر.

عینی غازیتانینگ معلوماتیغه کوره بو رسماً باریلیغی تصدیق ایتیلگه‌ن
مکتبلارنینگ کوپچیلیگی اصلا یوق ایمیش. آلتاینینگ باقیتداغی بر آوولدا
3 مکتب کورسه‌تیله‌دور. بو مکتبلارنینگ بیرسینده‌ده اوقوغوچی یوقمیش، معلملاری
یوق، باشقا ایشلار ایشلاب یوررلار ایمیش.

آوول آتا قشلاقداغی آقیرتیپه باجیسینده 9 مکتب کورسه‌تیلگه‌ن،
بولارنینگ بیرسینده‌ده اوقوغوچی یوق ایمیش. حتی توش یورگه‌ن معلملارنینگ
بر قسمی باشقا طرفلارغا کیتیب قالغان ایمیشلار.

بو معلوماتلارنی یازوچی «سوسیالدی قازاقستان» محرری بو حالنینگ
آیریم آوول، رایون، آودان، ولایتلارغا منحصر بولوب قالماسدان قازا-
قستاننینگ هر طرفیدا حاکم بولغانلیغینی سویلەیدور وه معارف ادارەلری
طرفیدان چیقاریلغان حسابلاردا کورسه‌تیلگه‌ن سانلارنینگ‌دا تعادفاً قلملنیپ
تولدوروب یوبارغانلیغینی اشارە ایتەدور.

مدنه توركستانداغی مکتبلارنینگ حقیقی حالی. ایمدی مکتبی بو
حالدا، معلمی جهله سوادلی بولغان، کوب مکتبلەرنده اوقوغوچی بولماغان،
15 یېل ایچیده تولوق ابتدائی مکتب بارالمالمغان بر یرده اهالینینگ سواد
نسبتی 0,7 دەن 43,3 گه، 2,0 دەن 65,5 گه قالای چیقاریلغانلیغی اوزی
بر مسئلە. بوننگ اوستیگه 1933 نچی یېلی بوتون توركستان جمهوریتلەرینی
بالیی سوادلی قیلیش کەبی نەرسەلەردەن بحث ایتوب حتی بوندی حکومت
قرارلاری چالندا کورسه‌توب یوره‌و ساویت مشتملکەلەرنده خدی ایشلارینگ
دە ماشقارا‌جیلیق حالیغا قویولغانلیغیدان باشقا بر نەرسەنی کورسه‌تمه‌یدور. سا-
ویت غازیتالاردا بوندای تضاد معلوماتلار کوره‌گه‌ن توزماس ادعا وه یالغان-
لار کوب گه اوچرایلادر. فقط بونینگ درجه‌سینی اوتوب کیتگه‌ن
احتماللیدر.

تیمور اوغلی

یعقوب بیك آتالیق غازی عصیانی — شرقی توركستان تاریخینینگ
اینگ پارلاق وه عینی زمانیدا اینگ فجاعتلی صحیفه‌لاریدان بیریدر. یعقوب
بیك آتالیق غازی دیره‌لك بوتون شرقی توركستانی اوز حاکمیتی آستیدا
برلشتریشگه موفق بولغان ایدی؛ لاکن او زمانغی ایچکی هم تشقی
وضعیتلار اوننگ پارلاق بر صورتده باشلاغان و ایشینی سوگیغه قادار
یتکیزمه‌سیگه امکان بیرمه‌دی.

ختای حاکمیتینگه قارشی قوزغالغان ظفر جهه‌سی آرقاسیدا شرقی
توركستان ایچیده گی آیریم قبیله باشلقلاری آراسیدا نهایت یعقوب بیکنینگ
عائله‌ی بر شکلده اولدوروولوشیگه‌ده سبب بولغان آنگلاشیلماس بر ایچکی
محادله دوام ایتمه‌کده ایدی. شرقی توركستان هم غربی توركستان کبی
او زمان اوزینینگ داها ملی بر ملت مفکوره‌سینی آنگلاوچاق درجه‌گه یتوشه‌-
مه‌گه‌ن ایکه‌نلیگینی کورسه‌تدی. حریصلیق، شخصیت وه منفعتپرستلك درجه‌
بولغان آیریم شخصیتلار اوز شخصی منفعتلارینی عموم ملت وه وطن منفعتیگه
تابع توتا بیلمه‌دیلار وه توتماقدا ایسته‌مه‌دیلار.

شرقی توركستاننینگ تاشقاریدا هیچ بر دوستی یوق ایدی. یعقوب
بیکنینگ شرقی توركستانی حمایه‌سی آستیغا بر معلك ایسته‌دیگی تورکیه ایسه
آنچا اوزاق ایدی. تورکیه‌ده‌ن امید ایتیلگه‌ن یاردام ایسه سلطان عبدالعزیز-
نینگ شرقی توركستانغا بر عسکری هیئت یوللاشیدان گه عبارت بولدی.
روسیه او زمان غربی توركستاندا اوز موقعینی محکملەمه‌گه مشغول بو-
لوب، یعقوب بیکنینگ موفقیتله‌رینی قورقو ایله تعقیب ایتمه‌کده ایدی.
روس قوشونلاری غولجانی اشغال ایتدیلر. بو حرکت هم ختایغا هم‌ده
شرقی توركستانغا قارشی بر تهدید ایدی. بر آز اوتکه‌نده‌ن سونگ، بر
طرفدان اینگلتره سیاستینینگ ضعیفی، ایکنچی طرفدان حالا محادله
حالده بولوب توردان غربی توركستاندا اوز وضعیتینگ قیناشتوروی قور-
قوسی آستیدا روسیه غولجانی ختایغا قایتاروب بیردی؛ لاکن بونگا مقابل

روسیه خاى مملکتینگ «مدجیتی»، آرقاسىداغى بوتون اولکەلرىدە ور کوبز تجارت قیلیش حقینى آلدى. روسیه بو حقدان، شرقى تورکستانى، موغولستانى وە ماجوریانى اوزینىنگ هەم اقتصادى، هەم سیاسى موددى آسیا آلوب اعظمى درجەدە استفادە ایتە بیلیشگە یەك قولاى یول آلدى. روسیه آیقسا شرقى تورکستانىنگ کاشغاریا قسمى خصوصىدە تدریجى اشغال سیاستینى یوروتە کیلمشدر. اونکەن عصرىنگ اورتالاریدا پاق روسیه حکومتى «کاشغاریادا روسیه حمایەسى آستىدا مستقل خانلق یاراتماق» غایەسینى آلغا سورمشدى. بو سیاستىنگ متشەبّثلاریدان بیرى بولغان غربى سیبریا گەنرال گوبەرناتورى غاسفورت (Gasfort) 1857 نجى یىلدا: «بو صورتلە بز بوتون اورتا آسیا خاکمینى قولمزغا آلغان بولور وە کاشغاردان توروب باشقا خانلقلارنى ایستەگەنیمزچە تهدید ایتە بیلەچەك وە اوزیمز اوچون داغا اوزاقلارغا یول آچاجاقمز» دیب یازغان ایدى.

خاى قول آستىدان داغا قوتولوب اولگورەلمەگەن شرقى تورکستان، مەنە بو شکلدە، روسیەنىنگ مستملکەسى حالیغا توشمەك قورقوسى آستىدا تورغان ایدى. بو ایکى قاراكوج آراسىدا قالغان شرقى تورکستاندا ملى حرکت اکتشافدان بحث ایتش آرتقچادر.

روسیه غربى تورکستانى ضبط ایتب، اوندا محکملەشوب آلغاندان سوڭ انگلتەرە ایلە آچیقدان آچیق توقاشوب قالو احتمالیدان قورقوب شرقى تورکستانغا آچیقدان آچیق آغیر پنجەسینى سالالمادى.

انگلتەرە ایلە روسیه آراسىدا، عمومیتلە شرقى تورکستاندا وە آیقسا کاشغاریادا نفوذ قازانماق اوستوندە، تینچى دوام ایتىب هیچ سزیلمەیتورغان بر توسدە بر «دیپلوماتیك محاربە» توغدى. جغرافى موقع وە یوللارنىنگ قولایلیقى جهتىدەن اوستونلك روسیه طرفىدا بولدى.

شرقى تورکستاندا روس سیاستى «یوتولارى»نى آڭلاماق ایچین شرقى تورکستانى بر طرفدان بریتانیا هندستانى وە باشقا تامانىدان غربى

تورکستان ایلە باغلایتورغان یوللار ایلە تانیشماقنىنگ چوك اهمیتى باردر.

هندستان ایلە شرقى تورکستان آراسىدا اوچ کە یول بار: 1) قراقاق (کاشغاریادا) دان، «لاداخ»دەکى «لەح» (کاشمیردە) شهرى یول اسنابیوتە قادار 735 کیلومەترلو اورولمغدانقى یول. 2) «خوتان»دان «لاداخ»، «کەجە» ــ 850 کیلومەترلو 3) «کەریە»دان «لەح»کە بارا تورغان 990 کیلومەترلق یول. بو یوللارنىنگ اوچیدە یوکسەك تاغلار اوزرە کیچە تورغانیدان یورولمەسى کوب قیلندر وە یىلدا یالغز بر نیچە آى مدتدە گە استفادە ایتلە بیلیر.

غربى تورکستان ایلە شرقى تورکستان آراسىدا 6 یولى بار:

1) اندیجان ـ کاشغار («ایرکەش تام» اوزرە) 554 کیلومەتر
2) یتیسەك ـ کاشغار (نارین اوستیدان) 683 »
3) یتیسەك ـ آلماتا ـ غولجا (خورگوس اوستیدان) 854 »
4) سیمەی ـ چوگوچەك 640 »
5) زایسان ـ ساراسومبە (شەرسومبە) 256 »
6) زایسان ـ چوگوچەك 256 »

شونى دە ایسلەتوب اوتمەك کیرەك، که بو یردە سوز یالغز رسمًا تانیلغان تجارت (کروان) یوللارى اوستىدا بارا یاتور. بو یوللارنىنگ بارچاسى دا یەڭ قولاى وە بوتون یىل آچیق یوللاردر. بوندان باشقا، شرقى وە غربى تورکستان آراسىدا بیردە «ایلى» وە «قارا ایرتیش» سو یوللارى دا بار.

بو یوللار وە بردە، بوقاریدا سویلەدیکیمز کیبى، ویرکیبز تجارت قیلش حقى روسیەنىنگ شرقى تورکستانى اقتصادًا ضبط ایتمەسینى یەڭ قولایلاشتیردى. بو توغرودا شونى قید ایتمەك کافیدر، که روسیه ایلە شرقى تورکستان آراسىداغى تجارى تحویلاتنىنگ عمومى یکونى 1913 نجى یىلدە 20 میلیون 312 مىڭ سوم ایدى. بو ایسە شرقى تورکستاننىنگ بوتون تجارى تحویلاتینىنگ توردان اوچ (3/4) حصەسىدان آرتقراقینى تشکیل ایتەدر. بو حساب بوینچا روسیەدەن شرقى تورکستانغا 9 میلیون 396 مىڭ

سوملق مال کیریتیلگەن، شرقی تورکستاندان روسیەگە 10 میلیون 916 مینگ
سوملق مال چیقاریلغان ایدی.

روسیە حکومتی ختایغا قارشی محاربە اعلان ایتەگەن وەایکیلەرە ایلە توغرودان توغرو توقناشوب شرقی تورکستانی بالفعل وە بوتونلای اوزینگ اقتصادی استیلاسی آستیدە آلاچاغینە امین ایدی وە بو یولدا قطعی آدیملار آتماقدا ایدی. بو تقدیردە ایکیلەرە نهایت اوزیبی دائر واقعە قارشیسیدا کورمەک مجبوریتیدەگە قالار ایدی. فقط، بو آرادا باشلانغان جهان محاربەسی روسیە استیلا حرکتینی توقتاتوب قویدی.

بولشەویکلەرنینگ حکومت باشیغا کیلیب قرار تابووی ایلە شرقی تورکستانی ضبط ایتمەک باشقی یەگیدەن باشلادی. روس چار حکومتی ایلە ختای حکومتی آراسیداغی غیر مساوی، معاهدەلەردەن وازکیچیب حقیداغی اعلانی نظرییەسیگە رغماً ساویت حکومتی جهانگیرلک (ایمپەریالیستلک) وە روسیە ایچیدە ایگ مساعد ایکی معاهدەنی اوز قولیدا ساقلاب قالدی؛ اوبە مانجوریا تیمر یولی حقیداغی وە سەدچینی تاشقا دیمیداغی اولکەلەردە ورگیسیز تجارت یورگوزوش حقیداغی معاهدەلەردیر.

روسیەدەکی ایچکی محاربەلار (1918-1920) اثناسیدەکی قیسقا فاصلەدان سونگ ساویت حکومتی شرقی تورکستانی ضبط ایتش یولیداغی اوزلوك قطعەنی یەگیدەن توزەتەدر. 1926-1927 نجی ییللاردا ساویت روسیەنینگ شرقی تورکستان ایلە بولغان تجارتی تحویلاتینینگ یکونی 23 میلیون 519 مینگ سوملغا ییتەدر، 1913 نجی ییلقی تجاری تحویلات یکونیدەن کوب آرتق بر مقدارغا یتوشەدر. «ختای اقتصادی مجموعەسی» ("Chinese Economic ournal") نینگ 1932 نجی ییل ایول سانیدان آلنغان معلوماتغا نظراً شرقی تورکستانلە اونگ قوشنو مملکتلەری آراسیداغی سودا معاملاتی توبەندەکی رقملار ایلە افادە ایتیلەدر:

شرقی تورکستاندان چیقاریلغان ماللار:

ساویت روسیەگە 13 میلیون 528 مینگ سوملق

هندستانغا 2 میلیون 814 مینگ 565 روپیەلك
ختایغا — 737 مینگ 250 روپیەلك
آفغانستانغا 547 مینگ 540 روپیەلك

شرقی تورکستانغا کیریتیلگەن ماللار:

ساویت روسیەدەن 10 میلیون 647 مینگ سوملق
ختایدان 1 میلیون 939 مینگ 850 روپیەلك
هندستاندان 1 میلیون 180 مینگ 848 روپیەلك
آفغانستاندان — 830 مینگ 500 روپیەلك

اگر بر روپیەنینگ 70 تین چاماسیدا ایکەنلیکینی نظرغا آلساق، شرقی تورکستان ایلە ساویت روسیە آراسیداغی سودا معاملاتی یکونی ایلە بو اولکەنینگ دیگر قوشنو دولتلەری ایلە قیلغان سودا معاملاتی آراسیداغی بویوك فرقنی قولایلیقچە کوروە بیلیرسز.

نورمال شرائط آستیدا یوردولگەن مال مبادلەسیدە چیقاریلغان مال ایلە کیریتیلگەن مالغا نظراً کوب بولووی مال چیقارغان مملکت ایچون بر فائدە دیب حساب قیلنادر. لاکن بو تلقی طرزی شرقی تورکستان ایچون تطبیق ایتیلە آلمایدر. شرقی تورکستاننینگ ساویت روسیە ایلە قیلغان ساوداسی اوچ مهم سببدەن مستثنا بر حال عرض ایتەدر: برینچی — ساویت روسیەسی شرقی تورکستاندان یالغز خام مال آلادر. بولشەویکلەر یرلی صنعتکارلار ئاماییدان ایشلەنگەن هیچ بر تورلو حاضر مال آلمایدرلار. حتی شرقی تورکستانداغی یولغ یوغا تورغان ایشینگ اوزیدە ساویت تجارت آجانتلارینا قاراتیلیدر. معنە بو سببدەن شرقی تورکستان اهالیسینینگ بر قسمینینگ مشغول بولدیغی وە آرقاسیدا تیرکەمەك قازاندیغی یرلی کسب وە صنعتلار بوکون یوق درجەسیگە کیلمیشدر. ایکنچی — بولشەویکلەر یرلی سوداگرلەرنینگ هەر قانداي واسطەچیلقلارینی سیقیب چیقاریب خام مال آلیشداغی بوتون معاملاتنی اوز تجارت موسسەلەری وە اوز سیاسی تجارت آجانلاری واسطەسیلە یەجرەمە کیدەلەر. بونینگ نتیجەسیدە

کیچیك هنرمندلەرلە برلکدە میڭلەرچە اورتا وە بویوك سوداگرلەردە
یشە کەدەدلەر. اوچنجی — (بونی آیقنا ایسلەتوب اوتمەلی کیرەك)
بولشەویکلەر شرقی تورکستاندا ساتوب آلدیقلاری خام مالغا قارشی نقد
آقچا ایمەس، بلکە دیەرلك یالغز ساویت محصولیماللار بیرەە کەدەدلەر.
خام مال ایچین بەلك سیرەك حاللاردا آقچا بیردیکلەری زماندە ساویت
اتفاقی تاشقارسیندا بر چاقالق قیمتی بولماغان ساویت چیرووسی بیرەدیر.
لەر. روس بولشەویکلەرینگ بونگ کیبی تجارت سیاستەلەری یوزیدەن
شرقی تورکستان بویوك سوداگرلەرینگ کوپینگ اوز مملکتینی تاشلاب
هندستانغا هجرت ایتمەك مجبوریتیدە قالغانینی شرقی تورکستان تاشقار
ریسیدا یاشاوچیلاردان بیلە تورغانلار کوپسی ایکەن؛

ساویت روسیەسینگ بو اقتصاد سیاستەمی شرقی تورکستاندا قسماً
ختای مأمورلەرینگ ساتقینلقی سایەسندە قسمادە آجقدان آجیق تعدرور
وە آبریم قبیلەلار آراسندا — مثلاً اویغورلار ایلە باشقا تورك اوروغلاری،
دونگەنلەر ایلە تورکلەر آراسندا — دوشمانلق توغدوروغاق یولی ایلە دوام
ایتدیریلمە کەدەدر.

بو آرتق «شرقی تورکستاندا ساویت سیاستی» نحتیلە عائد مسئلەلەر،
بو حقدا «یاش تورکستان»نگ کیلەجەك سانلاردا بحث ایتەجەکمز.

تاگری بیردی

باشقارمادان: «شرقی تورکستان» باشلقلی مقالەلەر اوتکەن سانداقی بولومندە «جهانگیرخان»
یاکلیش اولاراق «جهانشیرخان» دیب باسیلمشدر. توزەتوب اوقولوشی اوتونولور.

شرقی تورکستان کوتەریلیشی

(رقیقەر «یاڭا ملی یول»نگ سوڭغو ۲جی سانداڭ قسقارتیلیب آلندی)

شرقی تورکستان قانلی کوتەریلو ایچندە. ایکی یل ایلگەری قومول
(حامی)دا قنایلارغا قارشی باشلانغان کوتەریلیش اوتکەن یلنگ آخریدان
بەری بوتون ایلکە تارالدی. سوڭ خبرلەرگە کورە، عصیان کوتەرگەن

ملتچیلار آراسندان 35 میڭ کیشی قوربان بیریلگەن. بو سانگ
اوزی دە بو کوتەریلونگ آغرلیقینی آکلاتو اوچون یتشە کیرەك.
بر تورك ایلندە بولوب تورغان بو آغیر وقعەلار بزنی سیرچی رمحی
گە ایتب قالدیراماس. او یردەکی حاللارنی یاقندان تکشریب بارو
بزنگ وظیفەمزدر.

کوتەریلونگ باشی هم تاداولیشی

شرقی تورکستانداغی سوڭغو وقعەلار 1931دە قومولدا باشلاندی.
اورومچی حکومتی، ایسکیدەن قتای آدامی وقتداغا باشاب کیلگەن
ایچکی آفتونومیالی واکلق (کیچیك کەزلك)لەرنی بترو سیاستینی تعقیب
ایتب، 1930دە اولگەن قومول واکلی شاه مقصود خواجەنگ اورنیغا قتای
مأمورلەری یبلکیلەدی. قتایلار ایلە باغلاوشی اری بیلکیلی بر عسکر قوبو
یالغا عبارت بولغان 8-7 میڭ قومولولار اورومچیدەن یەگی یبلکیلەن
گەن قتای مأمورلەرینك تالاولارنی کوتەرە آلمادیلار. کوچوب کیلگەن
قنایلار تورکلەرنی «حیوان»، «احمق» کیبی اسملەر ایلە آتاب، اولارغا کوب
یوقاریدان قاراماقچی بولادیلار. قتای حکومتی تورکلەرنگ یرلەرینگە
قتای مهاجرلەرینی اولتورتوب، تورکلەر قولیداغی کومور اوچاقلارینی
آلوب، کومور گە آغیر سالیق سالادی. بولارنگ اوستیگە اورومچیدەن
کیلگەن عسکرلەر خلقدان آسراتادی. قومولولار بو جبرلەرنی اورومچی
حکومتیگە 70دەن آرتق عریضە یبریب آڭلاتسالاردا سوزلەرینە قولاق سالین
مادی. قتای عسکرلەرینگ جبری خاتون قزلارغا قول اوزاتوغاچ
یتگەچ، قومولولار بر تون قتایلارنی اولدوروب 8-7 یوز کیشی تاغلارغا
چیقادیرلار. بو بەلکی کیچیك بر عصیانی اورومچی حکومتی نە قادار عسکر
یوبرسادا باسدیرا آلمادی. اوز تاغلارینی یاخشی تانیغان هم بەك اوستا
اوقچی بولغان قومولولار، کیلگەن هر بر قتای عسکرینی جوابلەب اولدورە
بیلدیلار. بر نیچە یوز کیشیلك قومولولارنی یڭگە آلماسلق تورکلەر کوزیدە
قتای حکومتینگ اعتبارینی توشورەدر. اونگ عسکری هیچ بر ایشگە
یارامایدر. یکرمی یلدان بەری تینچسزلقی کورمەگەن شرقی تورکستاندا

Abdulvahap Kara

مبلغ آلتینی یتەرلک درجەدە اورگەنگەن قتای عسکری تاپیلمایدور.

کوچ ایله بیگه آلالماغاچ، جنگ‌شوزه‌نگ قومولولارغا بر نیچه اعتبارلی تورك ساوداگرلەرینی ایلچی ایتیب یوللادی. قوراللی تاشلاسالار تیلەگەن لرینی قابول ایتەجەگینی بیلدیردی. قومولولار قورالنی تاشلاب‌دان باشقا بوتون شرطلارغا راضی بولادلار. قومولولارنینگ باشلیغی خواجه نیاز ایله کیلیشو بولسادا، حکومت اوز سوزیدە تورماغانیدان، کوتەرلیو تاغین دوام ایتەدور.

1932ده قومولولار تورفانلیلار ایله آگلاشدیلار ده اولاردان دا عصیانچیلارغا قوشولوچیلار بولدی. دیقابردا حکومتنینگ وضعیتی کون قیینلاشدی. تورکلەر قایتادان کیلیب قوشولغان دونگنەلەر ایله برلیکده بیچون نی آلدیلار. اوز عسکری ایتیکه یارالماغاچ، جنگ‌شوزه‌نگ اورومچی هم قولجاداغی قاچاق آق روسلاردان 2000لەب عسکر توزەدی. بو روسلار مسلمانلارغا قارشی سوغوشلاردا اوزلەرینینگ یرتقیجلقلاری ایله شهرت قازاندیلار. بوگا باشداراق بولشەویك حکومتی قارشی کیلیب، قونسولی آرقالی پروتەست ایتسەدە، قتای حکومتینینگ اورندا قالیشی اونگدە منفعتی بولغانیدان، سوگراراق بر سوزده توختەدی. روس عسکرلەری بیچون نی قایتاریب آلدیلار. 1933نینگ غیوارندا تورفانلیلاردا عصیانغا قوشولدیلار. اولارنینگ باشیدا مقصود محیطی برادرلەری موصول هم محمود توردیلار. بیچەندەن باشلاب، اورومچیدەن 16 کیلومەتر اوزاقلقدا بولغان چی‌جی‌ساوزغا قادار بولغان یرلەر عصیانچیلار قولیغا کیردی. لاکن بوتون قوراللاری حکومت عسکرلەردن آلغان غنیمت گه بولغانیدان، قورالسزلق هم باش بولودلق کیشیلەرنینگ آزلیغی، عصیانچیلارنی قاللی سوغوشلاردان سوگ چیکینیشگه مجبور ایتدی. حکومت عسکری اولارغا قارشی اوتوزلاب توپ هم سوغوش آفتوموبیللەری ایله آیروپلانلاردا قوللاندی. بیچەن‌تورفان توگرەگیندەگی سوغوشلاردا غنه 20 مینگلەب تورك شهید توشدی. بولارنینگ کوبیسی حکومت عسکری طرفیدان وحشیانەرچه اولدورولگەن خاتون‌قیزلار ایله بالاچاقالاردر.

قورالدا جنگ‌شوزه‌نگ بوتون عسکرینی اورومچی توگرەگیگە توپلاماقغا مجبور بولدی. تورفاندان چیکینگەندە اولار تورکلەرنینگ بوتون مالینی تالاب، آلیب کیته آلماغانلارینی یاندیریب کیتدیلەر. توتالاوه‌یاسیروغا ییکیلەب روس عسکرلەری قتاشدیلار. چیکینیش آلدیدان اولوکچیندە شهید بولغان مقصود محیطی‌نینگ باشینی قتایلار کیسیب تورفان بازاریدا آسیب قویدیلار.

عصیان باشلاغلاری — تورکلەر هم دونگنەلەر — عصیان مرکزیگه نیلەنگەن قدا شهرگه ییغیلدیلار. کوتەرلیو باواش‌یاواش آلتی شهرگه‌ده یایلدی. کوچار هم مارالباشی عصیانچیلار قولیغا اوتدی. اورومچی توگرەگیندە گوموتی، قوکەن، سانجی، جونپیی هم ماناس لاردا قاتلی سوغوشلار بولوب، بو یرلەر خرابه حالگه کیلدی. بو یرلەردەدە حکومت عسکری هیچ برگناهی بولماغان تورك، مسلمان عائلەلەرینی قالدیرماسدان کیسدیلەر. مارت آخرندا بولشەویك حکومتی، ماجوریادا یاپون عسکرلەردن قاچیب سیبریاغا قاچیب چیققان قتای گه‌نەراللاری ما هم سولارنینگ 8.7 مینگلیك عسکرینی چوگوچەك آرقالی شرقی تورکستانغا کیرتمشدی. بو، بین‌الملل قانونلارغا قارشی بولغان ایشلەرنی ایله بولشەویکلەر جنگ حکومتینینگ اورندا قالیشیغا طرفدار ایکەنلیکلەرینی کورسەتدیلەر. بو عسکر اورومچی ایله چوگوچەك آراسینی عصیانچیلاردان ساقلاماقغا یاردم ایتدی.

اورومچیده جنگ گه قارشی انقلاب هم یەگی حکومت

اورومچیده‌کی قتایلار، جنگ‌شر قان توکونگ اوزلەری اوچون یاخشی نتیجه ایله بیتمه‌یه‌جەگینی کورگەنلیکلەریدن آپریلنگ 12 سنده ماجوریادان کیلگەن عسکر هم روس سالداتلارینینگ قاتناشماسیله اورومچیده جنگ گه قارشی انقلاب یاساب، اونی روسیه گه قاچماقغا مجبور ایتدیلەر. اونینگ قاچیشیله اورنیدا شو حکومتده اولتورغان قتایلار یەگی بر موقت حکومت توزدیلەر. اولجه معارف وکیلی بولوب تورغان لیو ونگ لوك زوجی (حکومت رئیسی) بولدی. کوز بویاماق اوچون گویا حکومت ایشلەرینی تیکشیریب باردوچی بر شورا توزولدی. بو شورانینگ 24

روسلققا قارشی تورکستان یاشلاری

رنینگ يورداغی روسيه دوشمانلغی وه ساويت عليهدارلغی يالغزغينه
يهان يوردون توغولوب اوسكهن توركستانلیلارغا منحصر ایمهسدر. بو
دوشمانلق انقلابدان سوكراغی سلمرنكهده روحده، قانده بار وه بو
روسیه دوشمانلغی یاش يوقوغا آلدآناسیدان، آتاسی‌بی‌سیدن ازنی سوت
بله كيچمیشدر. كوپ بولشهويكلر توركستان بالالارنداغی بو ازلی
روسیه دوشمانلغینگ مكتبلر آرقالی تهلر ايتديريلگه‌نلگينی‌ده سويلهرلهر.
اولار توركستان اوقوتوچولارینگ معلملك مسلكينی ترجیح ایتیب،
يورتلو يوللار ايله ساويت مكتبلهرينگه كيريب آليب، معارف جبههسيدن
ساويت وه روس عليهدارلغی يورگوزگهنلكلهرينی آلغا سوردی وه اولار
غا قارشی بولشهويكچه محاذله بولولوب، يورتلهرده‌كی روسلق دوشمان
لغینی تربيه آرقالی يوقولاتی يوقاتماق ممكن بولاجاقی قانغینی ئيشيلتي
لاردی. حالبوكه بوز بیریب تورغان حادثهلر بولشهويكلهرنينگ بو ساحه
ده‌كی اميدلرندهن ياكيلغانلارینی هم اوزلهرینگه همده باشقالارغا كور
ستوب توروبدر. چینده‌ن‌ده توركستان مكتبلرنده‌كی كوروشلهر وه
طلبه‌لرنينگ ملی هيجانينی كورسهته تورغان تورلو حادثهلرنينگ ظهوری
بولشهويكلرنينگ اوميدينی قاچيرمقدی. اولار نهلكه‌نينگ آلدينی چيقماق
ايله 1927 نچی ييلنينگ اورتالارندا معلملی وه زيالی مسئلهسی دن قوز
غالديلار وه مكتب بالالارينگ ذهنلهرینی ملی تربيه ايله زهرلهگهنلهرده
نگ بارچاسی «زيالی» آتاليب، وظيفهلهرندهن قوولديلار. بو مفكوره‌چی
«زياچيلار» ساويت حكومتينگ «تيريكلر كوردی»، آتالغان جهنم زندانلا
رینه، شمالنگ موزلو سوركون يرلهرينگه آيلديلار. بنلاريني‌ده آتيب
اولدورديلهر. مكتبلهرده ايسه آنحاق فرقه اینانچیلی قازانا بیلگهن معلملهر
فرقه چیزیغيدان چيقماسلقا وه فرقه پروغرامی بويونچه درس بيريب،
توركستان بالالارينی روس پرولهتارياتی دوستی قیلیب یتشدیریشگه سوز
بيرگهنلهر گه تاللانلار ايدی. بولشهويكلهر معلملهرنينگ بالالارنی پرو

اعضاسی قای (ديهرلك بارسی‌دا جنگ حكومتندهن بولغان كیشیلهر) بو
لوب، تورگلهردهن — 5، دونگهنلهردهن — 3، موغوللاردان — 1،
آق روسلاردان — 1 اعضا كيردی. يهگی حكومت اوزينك تيشقی سياستی
وه ماليه ايشلهرنده مركزی قای حكومتيگه تابع بولوب، ايچكی اداره
ايشلهرنده مختاردر.

يهگی اورومچی حكومتی معتبر ذاتلارنينگ اعضالاری‌له تاراتيلغان مراج
حتنامه‌لهرده خلقنی تینچلقغا چاقیردی. بوتون بالانینگ‌سيسی جنگ‌شوزنده
نگ شخصی ايتب كورستيشگه تیرینیلدی. بانی كونهوچیلهرلك برقسی
توزالی اوپیوب، اورومچی وكيللهری ايله مذاكرهگه كيريشديلهر.
اورومچی، جوگهچهك هم قولجا طرفلاری يهگی حكومتنی تانيدیلر.

عصيانغا سوكراداق قوشولغان آلتای قازاقلاری حكومت وكيللهر
رينی قابول ايتمه‌دن توردیلار. اولارنينگ باشندا آلتای قازاق واكيلی تالدن
تورهنينگ اینيسی شريف‌الله خان توراردی. روس هم قای مكتبلهرينی كو
روب، برآرا قای حكومتنده مأمورده بولوب تورغان شريف‌الله‌خان آغا
سی واكيلی عصيانغا قوشولوغا مجبور ايتمهدی. شهرنه‌ده‌كی ساويت
قونسولی، بوتون عصيان وقتندا هيچ بر پرده برگنه بولشهويك مأمورينگه
ضرر يتمه‌گهن بولسادا، اورتينی تانلاب روسيهگه قاچدی. اهاليسی آز
بولسادا شرقی توركستانینگ آق‌داغ ولايتلهرندهن بولغان وه اورومچی‌گه
باقيق بولغان آلتای ايديكهنچه يهگی حكومتنی تانيغانی يوق. آلتی شهر
هم اورومچی حكومتنی تانيمادی. اول طرفدا دونگهن آز بولسادا،
آلتی شهرده‌كی حركتده اولارنينگ روللی زوردر. تورگلهردهن اولارغا
يارگند، قاشقار ياغندا كوبرهك قیرغزلار قوشولسالاردا، بولشهچيلارنك
ديهرلك بارسی دونگهنلهر. آپريل اورتاسيدا ياركند، ماتينگ ده
قاشقار شهرلهری عصياچيلار قولیغا كيردی. قاشقارنينگ ايسكی دونگهن
واليسی ما ايكيلر قونسولخانهسيه سيغينغاندان سونگ، اداره ايكيچی ده
دونگهن مايتنگ جنگ‌نينگ قوليغا اوتدی.

شونداى بولوب مای‌ايون آيلارندا يهگی اورومچی حكومتينگ
حكمی ايديلك اورومچی‌جوگهچهك‌قولجا ولايتلهرنده‌گه يورادی. تيمر

لەئارىت ذهنیتندە تربیه ایتدیرەگەلەری حقیدا ایچکەن آندلاریلە قانیقمای
هەر مکتبدە ورقە اوزەگی قوروب ، بو صورتلە بارچا مکتبلەردە ورقە
قوشرولیتی تطبیق ایلە باشلانغان ایدی. فقط بومهم «اصلاحات»نىنگ تطبیق
قیلنغانلیغیغه آلتی ییل بولغانی حالدا بولشەویکلەر ایمدی یەنە یورتمزداغی
ساویت مکتبلەریدەن تورکستان بالالارینىنگ روسلق دوشمانلیغینی کورسەتە
تورغان حادثەلەر قارشیسیدا توروبدیلەر. سوگمو آیلارنىنگ تورکستان
مطبوعاتینی کوزدەن کیچیریبەگر ، ساویت مکتبلەریدەکی تورکستان بالا
لارینىنگ عینیله بوندان آلتی-یەدی ییل ایلگەریکی حیاتله مشوع ایکەن
لیکلەرینگە قانع بولورسز. حتی مطبوعات بیتلەریدەکی بعضی مقاله وە خبر
لەر روسلقغا قارشی نفرت حسینىنگ اولکیسە قاراغاندا کیسکینلەشکەنلیگینی
کورسەتمەکدەدر. شایان دقتدر ، کە تورکستان بالالارینىنگ بو روسلق
دوشمانلیغی روس معلملەری وە روس طلبەلەری بولغان تورکستان شهر
لەریدەکی ساویت مکتبلەریدە داها زیادە کوزگە ایلیشمەکدەدر. هەمدە بو
روسلق دوشمانلیغی طلبەلەرنىنگ بیلیم سویەسیگە وە یاشلاریغا کورە تورلو
طرزدە ظاهر ایتمەکدەدر. مثلا اورتا مکتبلەردەکی تورکستانلی طلبەلەر
اکثریا روس معلملەرینگە ، روسچە درسلەرگە قارشی بر ونەست ایتدیکلەری
حالدا ، تاشکند دارالفنونیدەکی طلبەلەر روس دوشمانلیغینی کوبیچە او
یردەکی روس طلبەلەرینگە قارشی کورسەتەدرلەر. اونلار اورتا آسیا دار
الفنونینىنگ تورکستانلیلارغا مخصوص بر بیلیم اوجاغی وە تورکستانداغی
ملی جمهوریتلەرگە تورلو ساحەلەردە بیلەرمەنلەر یتیشتروجی بر یر بولغان
لغینی سویلەب ، روس طلبەلەرینىنگ کوبلگەدەن وە یرلیلەرنىنگ آزلغیدان
شکایت ایتب ، روس طلبەلەرینگە آچیقدان آچیق قوپال سوزلەر ئەیتەرلەر
ایکەن. یاقینلاردا آلمانیاغا کیلگەن اورتا آسیا دارالفنونی پروفسورلاریدان
بولغان بر آلمان اوزینىنگ تورکستانلی طلبەلەریله روس طلبەلەری آراسیدا
غی توقناشولار حقدە غایت قزیق حادثەلەر آنگلاتیرکەن یورتینىنگ دولتی
ایشلەریدەن توتوب بارچا وظیفەلەرنی اوز قولیغا آلاقنا تیریشقان تورکستان
یاشلیغینىنگ روس یاشلیغیغا قارشی کورسەتیب تورغان «خلقی خصومتی»دن

وە «کوچلو قیسقاچ»یندان بحث ایتمەکدە ایدی.

تاشکنددەکی «شورا قورولوش وە حقوق اینستیتوتی» ، استعدادیدە آنگلاشیلمەگەن وجهلە ، تورکستانلیغا شورا عدلیە خادملارینی یتیشدیرە تورغان بر مکتبدر. بو مکتبدە روسلار ، تورکستانلیلار وە یرلی یهودیلەر اوقیدی لار. بو اینستیتوت ایشاچلی معلملەر وە ورقە اینچیلەرنی قولیغا تاپشیرلغان بولوب هەر جهتدەن ورقەنىنگ امید باغلاغان بر بیلیم اوچاغی سانالور. اوقوچیلارینگدا بارىسی قومسومولدار. بو اینستیتوتدەن یتشەجەک تور کستانلیلار ، روسلار وە یرلی یهودیلەر قول قولغا بیریب «شورا قورو لوشیدا» ، مأمور بولاچاق ، آق یورەک تاباچیلاردان سانالورلار. ایمدی شوندای مهم بر اینستیتوتنىنگ ایچکی احوالی ، معلملەر ایله طلبەلەر مناسباتی وە یاقین گیلەجەکدە دوستانە بر کەلشیب شورا قورولوشی ایشلەریدە چالیشا جاق طلبەلەرنىنگ اوز آرا باردی-کیلدیلەری قاندای ایکەن دیبەگر ، بو سورالغا «قزیل اوزبکستان»نىنگ سیاح یازیچیلاریدان علی اوغلی کامل قانیقارلق جواب بیرە آلیر. ساویت حکومتی نظریدە مهم بر اینستیتوت سانالغان بو «شورا قورولوش وە حقوق اینستیتوتی»دە ایچکی احوالدان بحث ایتەرکەن کامل اوغلی مقالەسینی «بالیق باشیدان چیریدی» مقالینىنگ معناسینی ایضاح ایله باشلاب ، بو مقالنىنگ شو اینستیتوت حاله کوببە قیشانیورغا نینی سویلەیدر. کامل بو اینستیتوت اوزەگیدە اونورغان اوچ قومسومیست یورتداشینىنگ حرکتلەرینی تنقید ایتکەندەن سونگ ، بوحالارلق تربیه ایشلەریگە کیرەگنچە اهمیت بیرمەگەنلیکلەرینی بولشەویک یازیچیلاریغا مخصوص افادەلەر ایله سویلەب ، سوزینی اینستیتوتدەکی تورکستانلی یاشلارنىنگ روسلارغا قارشی مدهش نفرتلەرینگە اوتقوزوب ، او خالق اوغلی هیمدم بیکلی بر قومسومولنىنگ حرکتلەریدەن مثاللار کیلتیرەدر. بو تورکستانلی قومسومول اوز سنفداشلاری آراسیدا «برینگ اولکەدەکی اوقو یورتلاریدا روسچە درسلەرگە ، روس ادبیاتیغا ، حتی روسلارنىنگ اوزلەرینگە هم هیچ قاندای احتیاج یوق» ، دیب تشویقات یورگوزوب ، اینستیتوتنىنگ روس تیلی معلمی گەللەر ایله ریاضیات معلمی مەرکولوفگە قارشی جیقیلار قیلمیشدر.

تومسومول هەم بۇ فكرينى اوز ستعداشلارى آراسيغا يايماقلا قالماسدان
او يوتى اينستيتوت مديرلگى ايلە عينت تعليمىسىگە هەم رسمى روشدە
اعلان ايتەدر. «قزيل اوزبكستان» محررينگ يازغانيغا قاراغاندا او
تومسومول روسلارغا قارشى شوندای نفرت تاشيب يورارمش، كە حتى او
اوز اورتاقلاريلە بولغان بر گوروگدە «مەن روس تيلەنچيلەرينگ آقچا بير-
گەنم حالدا، اوز خلقمدان تيلەنچيلەر كورسەم اولارنى كايىب قويامەن
بو روسلارغا خيرخواهلقمدان ايمەس، خير بريش تيلەنچيلەرنى كوپەي-
تەدر...» ديگەن ايمش.

يەنە شو «شورا قورولوش وە حقوق اينستيتوتى» طلبەلەريدەن تور-
غون آى ديگەن بر تورکستانلى قيز ايسە «اوز خلقمدان باشقالارنينگ يا-
جاسينى خصوصا يهوديلەرنى توبەن آدملاردان سانارمش، بو تورغون آى
«اينستيتوتنينگ يهودى قيزلارندان سارا بارودخووا، راحيل اويابدووالارنى
قيناب، اولارغا كون بيرمەس» ايمش. («قزيل اوزبكستان» 6.IV.33 نومر 80)

مەنە تورکستاندا عدليە خادملارى بولوب يتيشەجەك ياشلارنينگ اوز
آرا معاملەلەرى وە بالخاصە تورکستانلى تومسومولارنينگ روس معلملە-
رينگ وە پرولتاريات تيلى آتالغاندا بولغان روس تيلى، ادبياتى بو-
يولارنينگ ايگەسى روسلارغا قاراشلارندان بر منظرە!...

مەن ايستەرسەم بو يردە تورکستاننگ تولو بويوك شهرلەريدەگى
ساويت مكتبلەريدە اوقوماقدا بولغان تورکستان بالالارينگ روسلقغا قار-
شى قاندای دعشت تاشيب يورغانلارينى كورسەتوچى يەنە كوب مثال-
لارنى ساويت منبعلەريدەن كيلتيرە بيلەرمن. فقط مقالەنى اوزاتماسلق اوچون
اينەديلك شو مثالنگ اوزيلە اكتفا ايتەمەن. چونكە فرقە قونتروليغا تابع
بولغان «شورا قورولوش وە حقوق اينستيتوتى» دەكى وقعەلەرنينگ او-
زيدە تورکستان بالالارينگ فرقەنگ مكتبلەريدە يللاردان بەرى تضييق
ايلە كيلگەن تربيەسگە قاندای مقاومت كورسەتكەنلكلەرينى اثبات ايتمەككە
يتەرلكدر.

تورکستان بالالارينگ روحيدەكى، قاندای ارتق روس دوشمان-
لگينگ بولشويكلەرينگ اوندای وە يا بوندای تربيەلەرينگە معروض قالماقلا-
رينەجە كيبى دوشمانلاريمز اميد ايتكەن بولسالار هەم بز بوتونلای تيسكە-
ريسى اويلاغان ايدك. حادثەلەر بزينگ ياڭيلماغانلغمزنى وە تورکستان
انقلابچيلارينگ ياش بوغونغا باغلاغان اميدلەرينگ بوتونلای حقيقتغا
ايلانەجەك كيبى اثبات ايتمەكدەدر.

تورکستان انقلابچيلارينگ ياش بوغونغا باغلاب يوركەن اميد-
لەرينى تكرارلاركەن اوزوچە زمان ساويت تورکستاندا ياشاب، ياقيندا
آوروپاغا قايتب چيققان بر غربى آوروپالى خاتوننگ تورکستاننگ بو-
كونگى ياش نسلدەن آلغان انطباعيدە بو يردە قيد ايتب كيتمەك ارتيغچا
بولماس كيرەك. آلمانيا مطبوعاتيدا يورتمز حقيدە مقالەلەرى واسطەسى تورغان
بو خاتوننگ 14نچى ماى 1933 دە چيققان („Hamburger Nachrichten")
ديگەن بر آلمان غازيتاسنداغى بر يازيسيدا تورکستاننگ بوكونگى ياشلغى
حقيدەدە شايان دقت سوزلەرى بار. وقتيلە بالغ تورکستاننگ ايمەس، بو-
تون تورک اسلام دنياسينگ مدنى مركزى بولغان بخارادەغى انطباعيني
آنگلاتارق آوروپانگ بو حساس خاتونى شوندای يازادر: «...هەر اوروغ-
ونگ مخصوص باشلقلە تانيلير: تاجيك سارق (سەللە)، اوزبك گوللو
توپى، قرغيز اوچ بورچەگلى تيلپەك كيەلە يورەگەن... كيچەگى كوننگ بو
تانقلى انسانلارى قاتاريدا كيريليب كولومسەگەن ياش نسل يورەدر، كە
بو ياش بوغون اوز خلقينگ دنياغا ياخشالغان آقساق تيمور وە ياخود
چنگيز خانيني محقق قاياداندان يتشترەجەگينى آنگديرادر» ديەدر(*).

(*) „... hat ein jeder Volksstamm ein besonderes Erkennungszeichen in der ihm eigentümlichen Kopfbedeckung: den Tadschik ziert der Turban, den Usbeken eine gestickte Mütze, den Kirgisen eine Pelzmütze mit drei Ecken ... Neben dieser Welt von gestern spaziert, siegreich lächelnd, die junge Generation, sicher einer Zukunft entgegen, in der ihr Volk wieder der Welt einen Tamerlan oder Dschingis-Chan schenken würde."
„Hamburger Nachrichten" vom 14. V. 1933

بو انقطاع توغريا توغرو. فقط شوني ده ايسله توب كيتمه ك كيره ككه
توركستاننينگ بوكونگي باش بوغوني يالغز تيشقي كورونوشله كه ايمه س،
تاريخي دوشمانلارينگ قهادر، ملي به رلكني اولدوروجي «پروله تار زيد-
سي» آتالغان ذهريگه قارشي كوره شيب كيلگه ن سونمه س، كوچلو ارتي
ايمانيله ده اوزينگ چين تيمور اوغوللاري بولغانلغيني اثبات ايتمه كده ير،
بونداي بوغونغا ايانماق، بونداي بوغونغا تايانماق كيره ك. باش توركستانلي

كون ته ته كله ياشيريلاماس

شو يلنينگ ماي آيدا پاريسنينگ يللق بازاري (ياريري) بولوب اوتدي.
بك بويوك أولجه وده قورولغان بو بازاردا، بالطبع، انگ كوب فرانسه محصو-
لاتي وه فرانسه صنايع معمولاتي تشهير ايتلگه ن ايديسه ده، اونگ بر
قسمنده، اجنبي مملكتلرينگ ده صنايع وه تجارت مؤسسه لري اوز ملي محصو-
لات وه معمولاتلرينگ انگ مهملرندن نمونه لر كتيريب ياييشلار ايدي.
آداره وه استيلاسي آستيغا كيرديگي مملكتلرده وجودگه كيرديگي
خرابلق، آچلق وه سفاللرني تيشقي دونيا كوزيندن گيزله ب توب اوير-
لرده معمورلق، بوللق وه رفاهت حكم سوريمه كده ايمش كيبي كورسته-
مه ككه دائما اوروشوچي وه يالغانچيلق ايچين ميليونلارچا آقچا سرف
ايتب هر بر واسطه دان فائده له نوچي ساويت حكومتي، طبيعيله، بونداي
مهم وه بويوك بر فرصتدن استفاده ايتمه ي قالماس ايدي. اودر، كه اجنبي
أولكه لر بولومنده بر «ساويتلار اتفاقي پاويليوني» ده كورونمه كده ايدي.
بولدان اوچ يل اول آلمانينگ «لايپسيغ» شهرنده بولغان «بين المل-
لي كورك (يونه) سه ركيسي» ده ده بر «ساويتلار اتفاقي شعبه سي» بار ايدي.
او يرده موسقوا بولشه ويكله ري بزنينگ مملكتمز محصولاتي ايله —
آينقسا قاراكولله ريمز ايله — بك طنطنه لي بر سه ركي قيلغانلار ايدي؛
يالغز قاراكول تيريله ري كه ايمه س، عليني زماندا خالي-خالچه لرمز، ايپه-
كيمز، ايپه ك قوماشلاريمز، خلقيمزدان غصب ايتب آلديقلاري كيمه-كيچه

كله ر، زينت اسبابلاري وه باشقالاردا «ساويت پاويليوني» يرمه كده
ايدي. بو دفعه هم بولشه ويكلرينگ پاريس بازاريغا كيتريب ياييقلاري
ملي محصولات وه معمولات لاري توركستان ياخشي، قاراكولي، ايپه-
كي، خالي-خالچاسي وه باشقالاري قاتارندا بيه توركستاننينگ تورلو
قورودولمش ميوه له ري — توروشك، آلما قاقيسي، ه ريك، حتى
ده نيز مغزي (لمپهسي)، دون خوته نينگ كوموري، آذربايجاننينگ قارا
مايي وه اونلاردان ايشله ب چيقاريلغان تورلو ماده لر، كوريبي (خاويار)،
سيبيريا اورمانلارينگ آغاچلاري وه اونلاردان ايشله نمش اشيالار، سيبيريا
بويينه لري وه باشقالاردان عبارت ايدي. حقيقي بزنينگ مالي نامه يالغز
لابين يورتيمزدن باشقا كوزگه ايلنمه رلك نه رسه يوقدي، ديلمه سالمه
يلغان بولمايدر. ديوارلاردا يوقاريدا ساناغان ماللاريغا وه اونلارنينگ اعمال
وه استحصاله دائر سانيز رسمله ر تابلولار وه ديئوغراملار قويولمشدر.

فقط، انگ كوب نظر دقتني جلب ايته تورغان نه رسه، ساويت پاويليوني
وارشيده بويوك أولجه وده ايشله نگه ن نظرلي بر خريطه دير. بو خريطه ده
ساويتلار اتفاقيني تشكيل ايتكه ن آيريم «ملي جمهوريتلر» وه بو أولكه لرده
استحصال ايتله تورغان ماللار كورسه تيلمشدر. انگ قزيقي شوكه بولشه ويكلر
بو خريطه ده «اورتا آسيا» ديمه سده ن «**توركستان**» اسمني يازماق مجبو-
ريتني حس ايتمشله ردر. نه دن عجبا؟ چونكه اونلار بو يرده سويله يه جه ك
يالغانچيلقلاريدان اوزلري سرر كوره جه كله ريني ياخشي آكلار لار؛ چونكه
زامنونز خلقيچا اونلارنينگ اختراع ايتديكله ري اسمله ر يابانجيدر؛ موسقوا
بولشه ويكله ري مملكتمزده نه قادار منع ايتسه لر، قانون چيقاريب استعمالدان
يتلامالاردا بوتون دونيا بزنينگ يورتيمزني يالغز اوز حقيقي، تاريخي
اسمي ايله «**توركستان**» ديب تانيدر. آوروپاچا «اورتا آسيا» تعبيرنده
باشقا عمومي بر تعبيردر. بوني موسقوا بولشه ويكله ري غايت ياخشي بيلير-
لر. محض بزنينگ تورك كلگيمزني اونوتديرماق، تورك كلككه بولغان محبه-
بت وه علاقه مزني كوچسزله نديرمه ك كيبي خام خيال وه جير كين غرضلار

ایله سه‌وگیلی یوردیمیزنینگ اوز اسمینی خریطه یوزیدان چیقاریب آتمشلاردر وه هه‌لی عدم آلداقدا تریشادرلار. لکن، بادیس بازاریدا بالذات اولارنینگ اوزلریده تصدیق ایتدیلر، که «تورکستان» سوزینی ساویتلار القافدا جبراً قوللانماسالاردا او هیچ بر زمان خریطه یوزیدن سیلینمه‌س وه قوللانیلودان قالماس، «تورکستان» قویاش کبی آشکار بر حقیقتدر. اونی یوق قیلماق وه ییکیتمه‌ك، کونی ئه‌ته‌ك ایله یاشیرماق دیمه‌کدر.

کون ئه‌ته‌ك ایله یاشیریلماس.

جاغاتای

* * *

بر «ایلتوریست»(*)«نك تورکستان تأثراتی

شو ییلنینگ باشلاریجه‌دا تورکستانی ئه‌یله‌نوب کیلگه‌ن بر «ایلتوریست»، بر که اوزینینگ او یرده‌ن آلغان تأثراتینی آنگلاتدی. بو کیشی مملکتمیزنینگ بوتون بویوك مرکزلریده بولمشدر. روس تیلینی یاخشیغینه بیلودی، بزنینگ تیلیمیزگه‌ده یه‌ترلك قادار آشنا بولودی. آرقاسیدا او عادتده بر اجنبیگه آنگلاتیلمای قالا تورغان کوب نه‌رسه‌لرنی آنگلاماقغا امکان تاپمشدر.

بیلگیلی سیبلر یوزیده‌ن بز بو «ایلتوریست»نینگ اسمینی آتاماق امکانیدان محروم بولغانیمز کبی، اونینگ تورکستان تأثراتی حقیده بر که آنگلاتدیقلارینینگ‌دا پارچاسینی بو یرده درج ایته آلامیز.

«ایلتوریست» اوز سوزینه شوندای باشلادی:

— وه‌تَم تورکستاندان آلغان تأثراتیمجا: بو کون بو مملکت بر آچلیق دیاریدر. هه‌ر یرده آچلیق حکم سوره‌مه‌کده‌در. اورتا آسیا تیمر یولی بویینچه، تورك سیب بویینچه، ایستاسیونلاردا، بویوك وه کیچیك شهرلرده — هه‌ر یرده آچلیق توبور وه کوروورسز. آچلیقغا معروض قالغان تورکستاننینگ یرلی خلقیدر.

(*) «ایلتوریست» اجنبی یولاوچی [سیاح] دیمه‌کدر.

آچلیقنینگ سببی: مملکتنینگ تورلو قطعه‌لریده — قازاقستاندا، قرغزستاندا، اوزبکستاندا وه تورکمه‌نستاندا بر قانچا تورکستانلیلارغا آچلیقنینگ سببلاری حقیده بیرگه‌ن سوراغوملاریمغا دیمرلك دائما عینی جوابنی آلدیم: حکومت وه فرقه‌نینگ مسئول آداملاری آچلیقنینگ سببی حقیده معین بر جواب بیرمه‌سه‌ده‌ن تورکستاننینگ هه‌ر زمان حتی اقلاملاریدا اول قنشاویدا آچلیقدا بولغانلیغینی سویله‌مه‌ککه اکتفا قیلدیلار.

لاکن، تورکستان جمهوریتلرینینگ نه حکومتلریده، نه‌ده فرقه تشکیلاتلاریده مسئول اوروندا بولغان باشقالاری ایسه آچلیقنینگ سببی مسئله‌سینگ جدی صورتده یاشادیلار وه آچلیقنینگ سببینی مه‌نه شوندای ایضاح ایتدیلر:

اوزبکستاندا وه تورکمه‌نستاندا آچلیقنینگ اینگ بویوك سببی، سوویربرینگ بویوك قسمینینگ مجبوری صورتده پاختا ایککینگه آجرالغانلیغی بولدی. آیتیقسا اوزبکستان شدتلی صورتده کورونچ (برنج) قیتلیغی حس ایته کلده. اوزبکستاندا شوندای دایونلار بارکه، اهالیسی کوبده‌نبه‌ری ... ملینگ آنگلاتدیقلارینه کوره، یرلی خلقنینگ اینگ مهم وه باش آزوغی ... آلغان کورونچ یوزینی کورمه‌دیلر.

آچلقنینگ یوز بیرشیده قولخوزلارنینگ بویوك رول اوینانقانلیغینی هیچ کیمسه انکار ایتمه‌یدی. لاکن حکومت اعضالاری وه فرقه تشکیلاتلارینینگ باشلقلاری آچلیقغا سبب اولاراق قولخوزلارغا کیریب آلغان ساویت دوشمانی عنصرلارنینگ حرکتلرینی کورسه‌تدیکلری حالدا ... دی، قوموبیتلار وه قریقسز خادملار قولخوزلارنی حد ذاتیده آچلیق ... وزیده‌ووزا تورغان بر سیستم دیب تاپادرلار. سمرقندده مشهور بر قوموبیست ...نینگ قولخوزلارنینگ تورکستان شرائطیدا قطعیاً اویناپبولغانلیغینی وه تورکستان خلقینینگ بو «موسقوا اختراعی»ه‌دان نفرت ایته تورغانلیغینی سویله‌دی:

قازاقستان ایله قرغزستاندا آچلیقنینگ اینگ بویوك سببی اولاراق

قولخوزلاردان باشقا برده «اوتوراقلاشتىرو» سياستىنى كورسه‌ته‌دىلەر. اوز ايچلەرى يوزيده‌ن قازاق وە قرغز آووللارى ايله ياقيندان علاقه‌دار بولغان بعض قوموونيستلار «اوتوراقلاشتىرو»نىنگ اهالى ايچين سوك درجه‌ده اويغونسز شرائط ايچده يوروتوله‌كەنده ايكه‌نينى سويله‌مه‌كه‌ده‌لەر. يه‌گى‌ده‌ن اوتوراقلاشتىريلاجاق كوچه‌لار ايچين بىلكيله‌نگه‌ن يەرنىنگ مقدارى وە سفتى سوك درجه‌ده محدوددر. چونكه، آگلاشىلغانه‌گوره، كوچه‌به وە ياريم كوچه‌به‌لەرنى اوتوراقلاشتىرو ايله بر زماندا روس كرەستيانلارى‌ده كوچورولوب كتيريلمه‌كه‌ده‌در. روس كرەستيانلارى ايگ ياخشى يەرلەرگه اورونلاشدىلار وە اولارغا حكومت بتا لوازمى جهتده‌ن يارده‌م بيرمه‌ده. يه‌گيده‌ن اوتوراقلاشتىريلماقدا بولغان قازاق-قرغزلارغا ايسه نه بتا لوازمى وە نه‌ده آزوق-آوقات بيريلگه‌ن، بيريلگه‌ن تقديرده‌ده او قدار اهميتسز بر مقداردە بيريلەر ايكه‌ن كه اوتوراقلاشماقدا بولغان قازاق-قرغزلار بالمجبور يه‌گيده‌ن اوزلەرىنىنگ عادت ايتديكلەرى كوچه‌به مالدارچلق خواجه‌لقلاريغا قايتماقنى ترجيح ايته‌دىرلەر. آيىقسا آوليدآتا رايونيده‌كى قازاقلار آغر يوقسوللق ايچده‌دىرلەر؛ بو يەرده كوپ عائله‌لەر اوزلەرىگه بيريلگه‌ن يەر-لەرنى تاشلاب يه‌نه كوچه‌به‌لك وە مالدارچلق تورموشلاريغا قايتماقدالار. لاكن اولارنىنگ، ديه‌رلك، بوتون ماللارى قوللارىندان آلىنغان؛ حاضرده اولار ايگ مدهش شرائط ايچده ياشاماقدادرلار؛ اولارنىنگ كوپى آچ-لقدان اوله‌كه‌ده‌در.

توركستان مكتبلەرى بوتونلاى تولغان. يالغز اوزبكستاننىنگ اورته‌ده يوقارى مكتبلەرده اون مينگده‌ن آرتق اوزبك طلبه‌سى بار ايكه‌نليكى سويله‌نيدىرلەر. سويله‌ديكلەرىگه گوره مكتب يتوشمه‌ى تورادر؛ توركستانليلار دان‌دا يه‌ترلك قادار معلم يوق؛ معلم قادرولارى حاضرلاو ايشى كوب ضعيف بارادا ياتور؛ چونكه بولشه‌ويكلەر حقيقى يه‌داغوقلاردان آرتق قومو-نيستلق غايه‌سىنى تارقاتوچى پروپاغانداچيلار يتوشديريشكه بويوك اهميت بيره‌دىرلەر. مسئول معارف خادملارىندان بريسىگه مه‌ن: «نيچين سز يه‌داغ-وغلار يتوشديرمه‌ك ايچين توركيه‌گه ياشلارنى يوللامايسز؟ ايه‌ديگى تود-

كه ساويت حكومتىنىنگ دوستى وە مصطفى كمال ايسه اوز خلقىنى هم اجنبيلەرده‌ن‌ده هم ايچكى ارتجاعدان قوتقارغان حقيقى انقلابچيدر كو؟» ديب سؤال بيرديگيم زمان مه‌نه شوبداى جواب آلدم:

— بز قوممونيستلار مصطفى كمالنى حقيقى انقلابچى ديب سانامايمز. او فقط بر ملى اصلاحاتچى («Национал-Реформист») در. بوكون-گى توركيه‌ده بورژوا مفكوره‌سى حكم سوره‌مه‌كده‌در وە او يەرگه بز ياشلارىمزنى يوللاساق اولارغا ملى مسئله‌ده بورژوالق اساسىنى آشلاغان بولورمز. بز ملتچيلەر وە ملى ذهنيت خادملارى ايمه‌س، انقلابچيلار وە جهان پرولەتار انقلابى ايچين كوره‌شوچيلەر حاضرلايمز. كمال توركيه‌سى يقيندا سياستده ساويت اتفاقىنىنگ دوستى ايسه‌ده، لاكن كماليزم، ملى انقلا-بنىنگ اساسى اولماق اعتبارىله بزگه بزنىنگ اوز ملى عكس الانقلابچيلار-يمزدان داها آرتق درجه‌ده دوشماندر؛ چونكه كماليزم اوزىنىنگ ظاهرى انقلابچيلىغى ايله خلقنى داها قولايچه‌سا يولدان چقارادر. كماليزم بالعزيتنى كوروولوشده‌كه انقلابچى بولوب ايچ ناماندان يه‌نه عكس الانقلابچيدر. بز ايسه‌ك تماميله يونگ تيسكه‌ريسنچه‌يدرمز: بز شكلچه‌گه ملى، فقط مضامنجه سوسياليستيك بر ره‌ژيم ياراتاجاقمز. مه‌نه بو جهتده‌ن كماليزم بزم ايچين يالغز نامقبول غنه ايمه‌س، حتى دوشماندر.

بز بو يەرده «اينتوريست»نىنگ باشقا معلوماتلارىنى كتيريب اوتورمايمز. توركستاندا نيمه‌لەر بولوب ياتقانىنى آگلاماق ايچين بو كتيرديكلەرىمزده يه‌ترلكدر ديب اويلايمز.

موسقوا بولشه‌ويكلەرىنىنگ كماليزم خصوصىندا توركستانلى شاگردلا-ريغا آشيلاديقلارى بو نقطهٔ نظرلار توغروسندا توركيه مطبوعاتى نيمه دير ايكه‌ن؟

قانداش وە ملتداش قايغيسى

يوزدان بر بيچه آى اول دنيانىنگ تورلو قسملەرده، آوروپانىنگ تورلو مملكتلەرده اقليت حالدا قالغان آلمانلارنىنگ مادى وە معنوى حيات

Abdulvahap Kara

وە وضعیتلەرینی تیکشیرو اوچون یېرلیندە بر توپلانیش بولغان ایدی. کوب
گە رسمی کیشیلەرنینگ قاتناشدیغی بو توپلانیشدا توردلو یېرلەردەگی آلمان
لارنینگ حال وە حیاتی بیلوچیلەر بالخاصە اولارنینگ ایچیدەن کیلوچیلەر
طرفدان بیریلگەن معلوماتلار تینگلەنگەندەن سونگ لازم وە لایق تاپیلغان
قرارلار بیریلگەن ایدی.

یقینلیشدا روسیەدەگی آلمانلارنینگ وضعیتی حقندا پاپاس شلوینینگ
(Schleuning) سویلەیدر. قیسقاغنە بر مقدمەدە ساویت سیستەمینی تصویر
ایتوب، آنگلاتقاندان سونگ پاپاس شلوینینگ ساویتلارنینگ ملی وە اقلیتلەر
سیاستینگە کیچەدر. اوینگ ساویت حکومتی ملی سیاستینینگ روسیە قول
آستداغی آریم ملتلەرگە اوز تیللەرینی قوللانوغا مساعدە ایتمەسە دەغما
اولارنینگ ملی باغلارینی اوزوب اوصاف، عادات وە عنعانینی بتیریب ملی
بارلقلارینی محو ایتو یولیدا قویولغان سیاست ایکەنی حقداغی یاتاغی
شاپان قیدر. بوندان سونگ اصل مقصدی بولغان روسیە آلمانلاری بحثە
کیچیب اولارنینگ معناً وە مادتاً یتمەک اوزرە بولغانلیغی، هەر طرفدا
آچلق، نفاقات حکم سورمەگدە وە اهالینی توت کەبی قیریب توکەنگەدە
بولغانلیغی، اون میلگلەرچە عائلەنینگ حیات امکانی، بر پارچا آکمەک
قیدیریب یوللاردا سوروتوب قیریلماقدا، اولارچا مینگ آلمان دهقانلار
دینگ سیبریا سورگونلەرندە، مجبوری ایش دائرەلەرندە آغیر وضعیتدە
آولوب یتمەگدە بولغانلیغی خلاصە روسیەدەگی میلیوندان زیادە دینداش
ملتداشلارنینگ آچ، یالانغاچ قالغانلارینی، بو فجیع آولومدەن قورتولوب
قالا بیلمەک اوچون سونگ وە بر گە چارە وە امید منبعی‌او لاراق آلمانیاداغی
دینداش وە ملتداشلارینک توشوندیکلەرینی سویلەب دنیانک هەر طرفداغی
آلمانلارنی، آلمانیا خلق جمعیتی وە حکومتینی بو آچیندان آولمەکگە
محکوم ایتیلگەن قارداش یاردامغا چاقیرادر.

بر نیچە ییل اولدە بر حادثە جیقیب روسیەدەگی آلمانلار آغیر
وضعیتدەدر دیگەن تاوش ایشتیلەر. ایشتیلمەس باشلاغان حرکتی اوینگ
نتیجەسینی باختشی گە اینلەیمز. او زمان بوتون مطبوعات سانسز جمعیت

لەرینگ بو مسئلە ایلە مشغول بولووی یتعرلک تاپیلماسدان حکومتدە
بیلیوتلارچا تحصیصات وە رسمی آدیملاری ایلە قاتناشقان ایدی. اوینگچون
بر بو مسئلە آلمان مجبلە عکس ایتدرایتمەس کوب اوزاماسدان بو ایشینگ
او طرفداغی محتاج ترقداشلارینگ یدریلە بر چارە بولودلق بر شتیت
حالندا اورتاغا چیقاجاغینی اوربلاب امید ایتکەن ایدیلک.

کوب اوزاماسدان مطبوعات صحیفە کیچیب بوتون آلمان مملو-
عاتندا «قارداش یوقلق ایچندە» (Bruder in Not) سرلوحلی بر ستون
شکلینی آلغان بو مسئلە عینی مقصدغا خدمت ایچین عینی اسمدە ترشکیلات
حالندادا اورتاغا چیقدی. هەر طرفدا عینی اسمدە شعبەلەری قورولوب
فعالیت باشلاندی.

پروفسور Geh imrat Cleinow ،Auhagen پروفسور Salett کەبی
روسیە وە او یېردەگی آلمانلارنینگ حالینی یاقیندان بیلوچی مشهور شخصی
لار توردلو یېردە سویلەدیکلەری نطق، بیانات وە مصاحبەلەری ایلە یاردام
ایتمەگدەدرلەر. «قارداش یوقلق ایچندە» اسملی، روسیەدەگی آلمانلارنینگ
حال وە وضعیتلەرینی تصویر ایتوچی، بر کتابدە چیقاریلیب هەر طرفدا
عینی یاردام تیتبی فائدەسنە ساتیلماقدا.

شو آینینگ 9 ندە بوتون آلمانیادا «آچ قالغان قارداشغا یاردام کونی»
یاسالدی. بو کونی بوتون کلیسالاردا روحانیلار بو آچلارنی ایسلەب اولارغا
یاردامنینگ هەر بر آلمان اوچون هەم دینی هەم ملی وظیفە بولغانلیغینی
سویلەب، هەر طرفدا آچلارغا یاردام توپلاندی.

«قارداش یوقلق ایچندە» اسمی آستندا آیریم بر فوندە توزولمەگە
باشلاندی. بو فوندغا ایلک 1000 مارقلق اعانەنی آلمان حکومتی باشلوغی،
بو کوننگی آلمان ملی آتسەنینگ یول باشچیسی هیتلەر بیردی.

یاردام هیئتی توردلو یوللاردا حرکتلەر یوروتمەقدا، هەر کون بر
توردلو مراجعت نشر ایتوب اهالینی یاردامغا چاقیرماقدا. هەر بر آلمان فو-
لدان کیلگەنیچە یاردامنینگ ملی وظیفە ایکەنینی بیلیب بویوک کیچیک دیمە-
سدەن یاردامغا آتیلماقدا. بختلی انسانلارا هیچ بولماغاندا بوندای آغیر،

Abdulvahap Kara

ایمدسز جات تاریخیندا قربانلارینگ بر طرفدان ایشیلیب یاردام قولی اوزاتیلماقدا بولغانینی کوره کیلدیلر. بو یاردام مادیاتا بلکده او یرده‌کی احتیاجنی بوتونلای قاپلی آلورلق بر مقیاسی آلالمس. فقط بو او یرده‌کی حیاتی اوچون جیکیشمه‌کده بولغان چاره‌سز مظلوملارینگ روحینی شهمرکوب کوتاره‌جکدیر. بر بو یرده‌کی یاردام ترتیبنینگ کون کوندن کینگه‌یوب آلاقدا بولغان شکلینی کوروب تورغانلر اوچون اونینگ مادیاتدا اویلاغان یندان کوب بولوب چیقاجاقینی ایناتالار.

بختلی انسانلار دیمیک، طبیعی آچلق، سفالت، چاره‌سزلک کورمه‌گن آدملار کوزنده قارداش بولسادا باشقانینگ یاردامینه محتاج بولوش بر چتلیق بولالمایدر. فقط او ساورشلار جهتنده قربانلارینی کیمسه‌گه ایشندیره آلمایدان، فجیع وضعیتده هیچ بر طرفدان یاردام قولینی ایشیتمه‌سه‌دن، اوزلرینگه تمام اونتیلغان بر یاردام تاتلی کوزمه‌سه‌دن ملیونلارلا ایمدسزلک ایچنده اولنگه‌گه محکوم انسانلار، خلقلار قارشیسندا بو قادارینی بیوک بر بختدر. هیچ بولماغاندا معنوی بر کوچ منبعیدر.

ایمه‌ن تورسون

* * *

تورك غازیتاچیلیغی (*)

XII

سانسور بلاسی توركستاندا جدیدچیلر تاماندان چیقاریلغان غازیتالارنینگ هیچ برینیگه اوزوناق یاشاماقغا فرصت بیرمه‌مشدر. بونینگ اوستیگه چارلق ادارسینینگ توركستان جدیدچیلرینی شدتلی تعقیبات آستیغا آلووی، حتی اولارغا بر آز آلاق غازیتا چیقارو اوچون رخصت هم بیرمه‌وی قیینالغی توركستانینگ اوچ ییل قادار غازیتاسیز قالووینا سبب بولمشدر. توركستانلیلار اورونوب، سورووب نهایت 1911 نچی ییلی یه‌نگی غازیتا چیقارا آلدیلار. «قازاغستان» آتالغان بو غازیتانینگ ایلک

(*) «یاش توركستان» نینگ 28، 30-35، 37-40، 42 و 43 نچی سانلاریدان دوام.

نومروسی شو ییلنینگ مارت آیندا خان اوردا‌سندا چیقمشدر. سونگرا بو غازیتانی اورالسکی گه کوچوروب او یرده باسترمشلاردر. «قازاغستان» هم اوزینینگ توركستانداغی مرحوم رفیقلری کبی اوزون یاشایالمامشدر. بو غازیتانینگ روحیجه توشونجه‌لاری‌دا بار. «قازاغستان» یبلرنده شاعر کلده‌ی بوکه‌ی اوغلی، ... قوللاق اوغلی، بالرخبر بیاز اوغلی، محمد قراتی و باشقالارینگ یازیلاری اوچراتلار.

1912 نچی ییلدا اینه بوتون توركستاندا ایکی گه غازیتا چیقمشدر: برنجیسی «**بخارای شریف**»، ایکنجیسی «**توران**» دیر. بولارنینگ ایکیسی ده بوخارا شهرنده چیقاریلمشدر. بوخارا شهری، حتی آوروپالی سیاحلارینگ دیکه‌تلرینده‌ک، بویوك منارلاری و بیوك قبه‌لری بله کینگ بر مدرسه اورمانی یقا اوخشایدر. بو شهر وقتیله اسلام دنیاسینگ مرکزی و مدنیتنده زمانینگ اوقسفوردی سایلیردی. بوخارا مدرسه‌لریده توركلکه‌لرینگ باشقا یرلرده‌کی مدرسه‌لر کبی فارس و عرب تیلله‌رینگ تورك دنیاسینه یایلیشندا مهم عامل بولمشدر. بو یرده‌کی مدرسه‌لرده اوقوچی طلبه‌لرینگ کوبچیلگی توركستانینگ هر یورجه‌گیدن کیلگه‌ن یاشلارایدیلر. بولار مدرسه تحصیلی و مدرسه تربیه‌سی تاثیریگه بیریلیب کیتنگه‌لیلریدن کوینچه تورکچه‌دن زیاده فارسچا یازیلغان اثرلرینی قریقیب اوقورلاردی. مدنه شو جهت نظرغا آلینیب، تحصیلدن سونگ توركستانینگ هر تامانیغا تارقالاجاق بو یاش مدرسه‌لیلر ذهنیگه اصلاحات فکرلرینی یرلشترمک مقصدیله بوخارادا چیقاریلغان «بخارای شریف» توركچه ایمه‌س، فارسچا اولاراق چیقاریلمشدی. بو صورتله مدرسه‌لیلر آراسندا جدیدچیلک فکرلرینگ ممکن قادار تیز یاییلاجاغی توشونولمشدی. فقط «بخارای شریف» نینگ فارسچا اولاراق چیقاریلغانلغی توركستانینگ تورکچی زمره‌سیله توركستان یلنداغی تورك مطبوعاتینی سیویترمه‌مشدی. مثلا استانبولدا چیقیب تورغان «تورك یوردی» مجموعه‌سی او زمان «بخارای شریف» حقنده شو سوزلرینی یازمشدی:

«... بو هفته بوخارادا حروفات ایله مطبوع بر غزته‌یی ده کوره‌رك

Abdulvahap Kara

یوق سه‌ویندیک. «بخارای شریف» بوخارانینگ ماللیت لایق بر استقلال
تانزه اولدیغینی گوسته‌ریر، ایلک مژده‌جیدر. مؤسس وه محررلرینی
صمیمی تبریک ایده‌ریز.

لاکن بو خلقی کاملاً تورک اوغلی تورک اولان بخارای شریفنگ
ایلک غزته‌سینک تورک دیلنده اولماسینی به‌گه‌ر وه ایسته‌ردیک. «بخارای
شریف» ایسه فارسی محرردر. اوز دیلیمزه اعتبارسزلق، تورک دنیاسینگ
هر طرفه یایلمش بر نقصان اولدیغی جهتله، محرر قارداشلاریمیزی
تحسینه دیلیمز واردیر. آنجاق تورکستانلی تورک کبی، یاقین زمانده
بوخارادا چیقار تورکچه بر غزته‌لری اولماسنه دعا ایله اکتفا ایدیوروز...»
(«تورک یوردی» برنجی جلد، سان 12، ص. 376 استانبول 1328).

1912 نچی ییلنگ مارت آیدان چیقا باشلاغان «بخارای شریف»
غازئتاسی ایکی ییلغه چیقاردی. تورکستاندا ایکی کوب مدرسه‌لر آراسندا
اوقولغان بو غازئتانینگ ایران وه افغانستانغادا تارالغانینی سویله‌دیلر.

شو ییلنینگ 11 نچی ایول (تموز)نده‌ن باشلاب دنیا یوزنده کورونه
گه‌ن «توران» غازئتاسینی «بخارای شریف»، تورکچه کیچیک تویلاغان یازی
چیلار چیقارمشلاردی. تورکچه اولاراق چیقمیش «توران» ملت برنچی یقین
اوستدا: «بخارای شریف»‌نینگ علاوه‌سی، دوشنبه و چهارشنبه کونلرنده
طبع بولاجقدر.» سوزلرینی اوقیمز.

بو قاریده‌دا ئه‌یتیلدیگی کیبی «بخارای شریف»‌نی باللغز فارسچا اوقو
گه‌نگه‌ن مدرسه‌لیلارگه اوقویا بیلیرلردی. تورکستان خلقی ایسه طبیعی
بو فارسچا غازئتانی اوقویا بیلمه‌س ایدی. اونگچون «بخارای شریف»ده
چیلار تورکچه بر غازئتادا چیقارماق ضرورتنی سیزیب، شو «توران»نی
چیقارمشلاردی. بو ادعانگ توغرولغینی «توران»نینگ ایلک سانیدا باسیلغان
توبه‌نده‌کی سوزلر هم آپ آچیق کورسه‌توب توروبدر: «آبادلرنینگ
نشرینه موفق بولدیغمز «بخارای شریف» غزته‌سی، ترکستان مرکزی
بولغان بخارا تورپراغنده کوب اهالی‌نی بی‌بهره بوراقدی. تاجیک قرنداش
لریمزه فائده بیرگان بولسه‌ده اوزبک قرنداشلاریمیز محروم قالدیلار. قیاس

بولوریسه عموم ترکستان اهالیسینگ یوزده بریسی بیلسه فارسی تیلی
نی بیلماس ایکانی» دییله‌دور.

«توران» منادرجه‌سی بای غازئتالاردان سانالیر. ایلک سانیدا مدنی
عالم آیلنقنا تورکچه وقایعدان خبر بیروچی تلغرافلار وه «دهقان قار-
ده‌شلاریمزه خطاب»، (اقتصادی، اجتماعی)، «اسلام مدنیتی» (تاریخی،
مدنی) هم «اصول تعلیم و تربیه‌دن» باشلقلی مهم مقاله‌لر ایله روس
غازئتالاردان آلینغا ایچکی وه تشقی خبرلر باسیلمشدر.

«بخارای شریف» ایله «توران»، ایکیسینگ بر لگده، یللغی 8 سوم
ایدی. بو ایکی غازئتا کوب تارالغان وه تورکستانغا تقدیر ایتارلک خدمت-
لر قیلغاندر. تورکستاننگ کینده گنده، چیقیب تورغان بو ایکی مهم غازئتا
قارا یعنی جاهل بوخارا امیرینگ اونوودی بریونچا روس‌نگه بوخارا-
داغی سیاسی وکیلی بویروغیله 1913 نچی ییلنگ باشیدا توختاتیلمشدر.

توقتامش اوغلی (یتمه‌دی)

* * *

بالیق باشیدان چیریدی

توبه‌نده انتباهاتقا بولغان مقاله موسقوادا چیقا تورغان «کراسنی آرخیف»
(„Красный Архив“) مجموعه‌سینگ 56 نچی سانیدان ترجمه ایتلمشدر. بو مقاله‌نی انسانق
دان مقصدیمز «پاره‌خورلق»‌نینگ روسیه‌ده قانداق حکم سورگانلیگینی اوقوچیلاریمیزغا کور
سه‌تمه‌کدر. روس پادشاهلیگینا خاوی وه قارداشیغاچا رشوت آلادلار. حتی روس امپرا
تورلاری آراسندا الک «اولوغ»لاردان سانالغان ایکنچی آلکساندر (الکسان اصلاحلاری
[illegible] آلکساندر ایدیغا نیمه بولالار امپاراتورینی آلان بر کیشیدن خاتو
نینگ یقینی [illegible] اوچیوز مینگ سوم آلگ بریشی اورننگ «پادشاه» نامی
اوچون یاقیشماس [illegible] کوره‌ده‌گن. مثالی بولادن بو مساقرالق اوینگ پادشاه سرایغا یاوا
تورغان «پاره» (رشوت)‌نینگ [illegible] بر نگه
تورکستاندا [illegible] روسلا آنجا یرده آلسین اولدور؛ [illegible] سوزنگ حقیق [illegible] بر معین
[illegible] قارما.

— «اونینگ عصرینینگ 70 نچی یللاری، روسیه‌ده بر «بویوک اصلاحات»
یللاری وه «تیمیر یول ایشه‌تمه‌سی» دوری ایدی. به‌گی نیمه یوللارسالیش

امتیازی بیلەن چارنینگ ارادەسی وە راضیلیغی ایلە بیریلیردی. بولارنی ناظری
امتیاز طلبکارلاردان ایکی «ایتەچیلیسی»نینگ نامزدلیگی ناظرلار قومیتە
(شورا)سیغە تقدیم ایتەر وە قومیتەنینگ بو خصوصداغی قراری چارنینگ
ارادەسیگە عرض قیلنور ایدی. طبیعتیلە، امتیاز آلو ایشی بیک زورلو
حمایەلەر، ضمانتلار، حتی بیوک اولچویدە رشوتلەرگە باغلی ایدی. او
زماننینگ ایکی قودرتلو تیمور یول خادملاردان بیری بولغان نازارون‌دەدولوینگ،
وە «وریتە»نینگ خاطرالارندا، امتیاز طلبکارلارینگ نا چارنینگ ایک
یاقین «دوستکرەکی»گە قادار ایریشە بیلدیکلەری وە او یردە ایکنچی
آلەکساندرنینگ سەوگیلیسی بولوب سوگرادان اونگلە «کنیاگینا یوریوو-
سکایا» الی ایلە اولەنگەن پرینسەس «دولغوروقایا»نینگ یاردەمینی
قازانغانلقلاری آکلاتیلماقدادر.

بونی دولت شوراسی اعضاسی وە روس تاریخ جمعیتی رئیسی آ. آ.
پولوفتسوف داخی اوز خاطرە دفترندە تصدیق ایتمەکدەدر. تیمور یول امتیاز-
لاری حقنداغی حکایەلەرنی او، بو مسئلەلەردەن یاخشیغینە خبردار بر
شاهد، ایکنچی آلەکساندر زمانندا ژاندارما شفی وە مشهور «مقدس
عسکری دستە»نینگ یاراتوجیسی بولغان پ. آ. شوواولوف سوزلەریدەن
(1883نچی یلی 18 دیکابردە) یازمقدەدر.

ناظرلار قومیتەسی بر آغزدان، امتیازنی ایکی اریون شرائط تکلیف
ایتکەن «فانکەلها گەن»، دیگەن بریشکە قرار قیلغان. ناظرلار
قومیتەسی قرارنامەسی، چارنینگ پرینسەس «دولغوروقایا» ایلە برلیکدە
بولوندیغی لیوادیاگە (قریمدە) یوللانغان وە او یردەن چارنینگ «امتیاز
پولیاقوفغە بیریلمەک اوزرە اوزگەرتیلسین» دیگەن حکمی ایلە قایتقان
ایدی. پولیاقوف او زماننینگ ایکی بیوک تیمور یول «قرال»لاردان بری
بولوب، بو مسئلەدە قافقاس نائبی بیوک قنیاز میخائیل نیقولایەویچنینگ
حمایەسیدەن فایدەلەنمەکدە ایدی. ناظرلار قومیتەسی رئیسی عراف ایغ-
ناتیف بوندای بر حکمنی آلغاندەنسوک مسئلەنی کلەجەک مرووضەدە یەنگی-
دەن عرض ایتمکنی بویوردی. لاکن ژاندارما شفی شوواولوف، اوگا

معلوم بولغان بعض ایشلەر یوزندەن، مسئلەنی پادشاهنینگ یەنە بر سوزغا قای-
تیشیغاچە توقتاتیشنی طلب قیلدی. بورسە (بیرژا)دە وە بوتون شهردە پولیا-
قوفنینگ بو امتیازنی 7 ملیون سوم رشوت بیریب آلاجاغی حقندا شایعە
تارقالدی. شوواولوف پولیاقوفنی چاقروب اوگا: «سز، امتیاز آلماق اوچون
گویا 7 ملیون سوم رشوت بر کەلگەنلکگز توغروسندا یالغان شایعەلەر تارقا-
توب یوروبسز؛ اگر سز مەنگە بو ایشنینگ حقیقت ایکنلکنی دالر قطعی
دلیل کورسەتمەسەگز مەن سزنی همان قامادەن وە محکمەگە بیرەمەن» –
دیدی. پولیاقوف قورقوسندان شو یرندەیاق اوتوروب: «2½ ملیون سوم
پرینسەس دولغوروقایاغا، 3½ ملیون سومدا قافقاسداغی توقلو بیوک
مأمورلارگە وعدە قیلغانلغینی اوز قولی بیلە یازوب بیردی».

پادشاه «تسارسکویە سەلو»گە قایتدیغی زمان شوواولوف اونینگ یانیغا
باروب: «پادشاه حضرتلاری! مەن اوز عمر وضعمنی یاد اوگەلەیسز بر مسئلە-
دەن باشلاماق مجبوریتندە بولدم اوچون کوب خفەمەن. بورسەدە وە بوتون
شهردە پولیاقوفنینگ قافقاس تیمور یوللاری امتیازنی آلماق اوچون وعدە
قیلدیغی رشوتلەر حقندا شایعەلەر دوران ایتە کەلمەکدە» دیدی.

بو سوزلەرنی ایشتەر ایکەن چارنینگ یوزندە اوزگەرش پیدا بولوب:
«نیمە، مەنی رشوت آلو ایلە قارالامقدالار، دیمەکچیسز؟» – دیدی.
بوگا شوواولوف «مەن سزنینگ سیمیمی، صادق بندەگزدیرمەن. بوندای
فکر اصلا باشیمغا کیلمەدی. فقط، معین بر خاتون ایلە بر غروپ
شخصلارغا وعدە قیلغان یدی ملیون سومدان بحث ایتە کەلمەکدەلەر» –
دیب جواب بیردی.

پادشاه شوواولوفنینگ سوزنی کیسیب: «مەن سزگە بو «معین خاتون»-
نینگ اسمینی آتاشنی منع ایتەمەن! بو خاتوننینگ اخلاقی وصفلاری کوب
یوکسەک وە هر قاندای شبهەدەن تازادر؛ بو سوزلەرنینگ تارجاسیدا
افترا، فتنەدر» دیدی.

شوواولوف بوگا قارشی: «اعلی حضرتلاری، مەنی بو کبی قارالاو-
لارنی قطعی دلیل وە نیوشتر عرض ایتەجەک قادار بسیط بر آدمی

Abdulvahap Kara

ساناپیر ۹ مده، پولاقوف ناملیمان ونده قیلمان رشوتلرنینگ اوزیگه
اوز قولیله یازیلمان لیستمسی ، دیب کالمدی کورسه تمدر.

جاز لیستهنی قولیها آلوب آنچانه مدت دقتله باقادر وه اوزولار بر
مذاکرهدهن سونگ امتیازنینگ فانکلیا که بگکهده ، پولیاقوفقادا ایسمی،
ئابموویچ دیلگهن اوتنچی بر باموده که بیرلیشیکه راضی بولادر.

شووالوف بولادر ناظری «یوریشکی» نینگ یانه کینه کیچی بولوب
تورغانیدا چار اینکیجی آلکساندر بریشهسی دولقورو قایا ایله کوروشوب
جنبیب، اونی اوز آلدیغا یهکیدهن چاقوروب آلوب: «بریشهسی دولغوروی
قایانینگ قازیندانی شتهبه کوره، باغ قیزنینگ اوز آتا-آناسدان 300 مینگ
سوم آقچا آلغانی، فقط قیزنینگ قاوالدر عادهزنهسدهکی آغالینگه و
آقچانی قیزدان آلدان آلوب سرف قیلیب قویغانی، عدالت ایچابیجه و
آقچانینگ قیزغا قایتارلیشی لازم کیلهدر کهلمکینی، ایدی شووالوفنینگ
قایسی یول ایله بولسادا بو آقچانی تدارک ایتمهسی لازم ایکهنلکینی
بیلدیرهدر. شووالوف جیرکهنر ایچده بو یولشکی که بازاردا اوگا
پادشاهنینگ طلبینی آگلادر. ایککیسی بیرلکده اویلاشوب، امتیاز اوچون
ینکیلهنگهن نامزدنی چاقروب آلوب امتیازنی 24 ساعت ایچیده، فقط
1) «معلوم چیقیملار اوچون» 300 مینگ سوم تولاش، 2) بو حقده هیچ
کیمگه بر سوز سویلهمسلک شرطلاری ایله آلاباله‌جه‌کینی بیلدیره،
درلار. امتیازچی بوگا قووانچلار ایچیده راضی بولادر.

شووالوف بوندان سونگقو کونلهرده پادشاه یانه معروضه ایله کیلدیگی
زمان هر دفعهسنده 1000 دانهدهن 100 سوملقله تولدیرولغان بر
خالتا (پورتفل) کیتیروب بیرهدی. 3 نچی معروضه کونیده امتیازچی یالغز
60 مینگ سوم کیتیروب، قالغان 40 مینگینی بر وقت ایچیده بیریشنی وعده
قیلمشدی. لاکن پادشاه بو یولغی «اوز ئهججهلهرینک(*) بیرورلر» (سورت)

(*) ایسکی روس 100 سوملق کاغذ آقچاسیدا چار آلکساندرنینگ، بیوک یهکیم
ایککینچی قاتارینکهنگ صورتی بولور ایدی.

اقرینینگ پتوشه‌گهن سالی ، ایله بولدورولغانلوغیچا قبول ایتمه‌گهن ایدی.

عینی پولوفسوفنینگ یازیلاریندا ، یهنه شووالوف آلغوندان، بیر یول
امتیازی ایشلهرینگ اولوغ قیناز بقولای نیقولایهوویچگهده فایتقالمی
آکلاتیلماقدادر. کوب دفعه شووالوفدان آقچا چیقاتورغان بیر تورلو ایشلهر
تورهنمادکانی اونونگهن اولوغ قیناز بیر کون کیلیب اوندان حددی سوزمدی:
«بیننگ ههدهن فلان استقامتده بیر تیمیر یول سالیش، بو عروسمدا رجاده بو
لوبدی. او ، اوزینگ بو تشنینی بیلک آتای بر شکلده، بو ایشی بهجدیل
دیگی تقدیرده 200 مینگ سوم آلاجاغی وه بو آقچا ایله اوزینگ بیر
قانونی بالالاریلی نامیز ایته‌بیله‌جه‌کی ایله اینانلاتیرمقدی. پولوفسوفنینگ
یازدوریه کوره: «شووالوف اولوغ قینازغا بونینگ رشوت ایکهنلکینی آنلان
اوچون نه قادار جالیشدی ایسهده او بونی آگلامادی، یاخود آکلاماق
ایستهمهدی. ، بوایش ناظرلار قومیتهسیدهن اوتدی. بقولای نیقولایوویچ
نینگ هیچ بر اهمیتی یوق ایدیسهده، اونینگ توقتان استقامتی موفقیت
قازانمان ایدی. شووالوف بو مسئلهنی آنچاغینه اونوتوب کیتکهن ایدی،
فقط بر کون، ئهلله قایدای بر بالودا اولوغ قیناز بقولای نیقولایهوویچنی
کوروب قالغانی زمان اولوغ قیناز اوگا قولی ایله توجه‌کینی اوروب
کورسه‌توبانا ، بو اشارتله ، معهود 200 مینگ سوم رشوتنی آلالمغینی آگلاد
تماقدا ایدی....»

ترجمهچی: صابر

تورکستانده خبرلهری

موسقوا غازیتاسی «ایزوهستیا» نینگ 29نچی ایون ساندا بیرگهن
معلوماتغه کوره، تورکستاندا «اوتوم تولاشنینگ بیرنچی کونیدهن باشلاب
اونگهن یلانگ یونتون یا کاپیتلقلاری وه ترتیبسزلکلهری تکرار ایتیله کیلهده
ایمش. غازیتانینگ یازغانغه کوره بیغیمبریم ایشلهری هیچ قاناراق کیتمهدی
یالر. بلان دوبوتچا 20 نچی ایونگهجه «60» مینگ عه‌کتار ییرنینگ بیغیم
بیریم ایشی بیتکهن بولولوی کیرهک ایکهن یالغز 23 مینگ عه‌کتار ییر
نینگ اوتومی تولانمشدر. بونینگ اوستیغا دونگکه عهلیگهجه بر کیلوغرام

Abdulvahap Kara

هم بوغدای تاپشیرلماغان. اوزبکستان 135 مینگ هکتار اورنیغا فقط 38 مینگ، تاجیکستان 63 مینگ هکتار اورنیغا آنجاق تورت مینگ آلتی یوز هکتار یردن اوروم تویلاغان...»

بزچه بو حال بلک قانونی وه طبیعیدر. آچلقدان سقلماغان خلق دولت بلانیدان زیاده اوز باشینگ دردینی اویلامالیدر...

ساویت حکومتی آمریقادان پاخته آلماق مجبوریتنده

ساویت حکومتینگ ایلک یاپدیغی پلانی بوینچا 1932نچی ییلدان باشلاب روسیه‌نینگ بوتون پاخته احتیاجینی تورکستان پاختاسیله اوتمس، حتی اجنبی مملکتلرگه پاخته چیقارماق لازم کیلمر ایدی. بو سونگ ییللاردا تورکستان پاختاچی دهقانلارینگ ساویت پاخته سیاستیگه قارشی یوروتدیگی کوره‌ش ساویت حکومتینگ بو پلانینی بوتنقا چیقاردی. آوروپا غازیتالارینگ بیردیگی خبرلرگه کوره ساویت حکومتی آمریقادان 80 مینگ تونا قدار پاخته ساتوب آلماق توغروسندا آمریقا ایله مذاکره‌گه کیریشکه‌ن. ساویت حکومتی بو پاختانی نقدآقچاغا ایمه‌س، نسیه‌گه آلماقچی ایمش.

«پاخته بالاتی». تاشکند غازیتالاری شو ییلنگ 21.IV.نده‌ن‌بیری تاشکندده‌گی «سوه‌ردلوف» تیاتروسی‌نده تامارا خانم، مکرمه خانم، علی آردو بوس، شمس‌الدین اوغلی وه باشقالارینگ اشتراکی قاتناشالاری ایله «پاخته بالاتی» اوینالماقدا ایکه‌نلکینی خبر بیرمه‌کده‌لر. تورکستانداغی پاخته کوره‌شینی اوزبک رقصلاری وه اوزبیک هم آندی موسیقیسیله اوتاد ایتلکه‌ن بو «پاخته بالاتی»نینگ لیبره‌توسینی Voscene دیگه‌ن کیشی یازغان ایمش.

۱. عاصی تاملی بر تنقیدچی «قیزیل اوزبکستان»نینگ 28.IV.33.ده چیققان 98نچی سانندا بو بالات مناسبتیله «زور امید باغلانلاوچی بر تجربه» باشلیغیله یازغان بر مقاله‌سنده «بیمه وجهده‌ن «پاخته بالاتی» تماشاچیلارغا یاقمادی؟ بیمه وجهده‌ن بو زور حادثه تماشاچیلاردا شوق، محبت قوزغاما

Verantwortlich für Verlag und Redaktion: Herbert Wolf, Berlin SO 16
Druck: Sonnendruckerei G. m. b. H., Berlin-Charlottenburg 4

آلادی؟» دیب سوراقلار قویوب، بو سوراقلارغا جواب بیره‌رکه‌ن قویه‌ده‌گی سوزله‌رنی یازمقده‌در:

«... موسیقاغا Roslavets تمادیدان کوب کوچ صرف قیلنغانلغی کوره‌نوب توراده. لاکن شونداى بولسا هم او بیرنگ تماشاچیغا کوبینچه سینگه آلادی... کوب جایلاردا اوزبیک کویلاری (هوالاری) ماته‌ریال ساغلامیچیغی اعتبار طرفه‌ب‌بندنه آلیب، اونگ بوتونلگینی وه خصوصیتلارینی ساقلاشغا اعتبار قیلماسدان ایشله‌نگه‌ن. کویله‌رنی تاییب بولماسلق درجه‌ده اوزگه‌رتیب، تماشاچیلارغا یاتلاشتیرادی... بالاده بر قانچا قاراکمیلقلار وه پایتیماسلقلار بار. لیبره‌توبی اوقوماغان تماشاچیگه ایکنچی‌ده‌گی تویتی جایخانه‌ده دهقانلارنینگ بیلیلیشی دیب اویلایدی. شو تویدا موشتومزور تاثیرده‌گی دهقانینگ اوبویداغ، پاللارده‌گی تورلارینگ بوغدای وه گوروچ ایکه‌نلکینی تماشاچی کوره آلمای، فهمله‌مه‌ی قالادی. بوغدای ایله گوروچنی کوزگه کوروبالک باشقا بیر ده‌خیل یول ایله بیرش ممکن ایدی. یه‌نه: حتی لیبره‌تونی اوقوغان تماشاچیلار هم آمریقادان پاخته آلیشمزنی وه آمریقا ایبه‌ردن آلتون آلاجاغنی توشونمه‌ی قالادیلار. فقط آمریقا پاراخوده (وایور)نی کوره‌ب تویا قالیش بونینگ اوچون کفایه قیلمایدی...»

بر تورکستانلینینگ آلمانچا علمی اثری. برلین عالی تخنیک مکتیبنی باتیره‌دن بولومی مادونی تورکستانلی احمد جان ابراهیم بیکنینگ „Sporenformen des Aegirhorizonts des Ruhr-Reviers" نامی دوقتوراسی باسیلیب چیقمش وه بو علمی اثر تورکستاندا انتحاف ایتلمشدر. «یانی تورکستان» دوقتور احمد جان ابراهیم بیکنی بو مناسبتله قوتلار وه آلماندا آلدیغی بیلیمنی یاقین کیله‌جه‌که‌ده، مستقل تورکستانمزدا ملی معتبرز اوچون قوللانیشینی تیلر.

بیلدیریش: استانبولداغی «تورکستان تورک گه‌نجلر برلگی»، اوزینینگ VI.نچی ییل دوتومی بایرامینی کیله‌جه‌ک آغوست (آغوستوس) آینینگ 18 نده، یاسامالتقا قرار بیرمشدر.

«تورکستان تورک گه‌نجلر برلگی»
استانبول 10 تموز 1933

Abdulvahap Kara

استقلاللارینا مالك اولدقدان سو گرادر، که باکو، استانبول، تاشکند، قازان، باغچه
ایدیه بیلیر.
وه آنجاق اوندان سو گرادر، مبادله باشلیا بیلیر.
سرای‌نده‌گی قلعه آراسندا سربست حرثی مبادله باشلیا بیلیر. هر گون ده
واثو (والا نورالدین) بیلنگ بو بازیلاری مناسبتیله، دوائو بیلک، بو
بازی بازان آدری گه‌نجله‌ردن فؤاد (A. Fuat)
سه‌جینی بقالم، دیوردی.
تیموت، آق دوغرو یول بولدی.
بو سه‌جینی بوتوف ده کیل، بر بقاجاغر وه بر یقمالی‌در. میرزا لالا.

هندستان اسلام مطبوعاتندا «یاش تورکستان»

اشفارهامزغا هندستاندان تورنده‌گی غازیتالار کیلدی:
چیقاتورغان «الجمعیة» غازیتاسینگ 24 نجی ایول سانی،

1) دهلی ده	«سیاست»	11 نجی اوقتوبر	سانی،
2) لاهورده	«اصلاح سرحد»	15 نجی	سانی،
3) پشاورده	«مجاهد»	31 نجی	سانی،

4) ده‌ره اسماعیل خان‌ده «...» «یاش تورکستان»دان آلینیب
بولارنگ باریسندادا تورکستان حقنده «یاش تورکستان»دان آلینیب
باسیلغان مقاله‌لر بار. هندستان مسلمانلاری تورکستان ملی غایه وه ملی
کورمشی ایله تانیشتیرماق ایچین خدمت کورسه‌تیب، مجموعه‌مز مقاله‌لرین
رحه اتوچی دوست وه یورتداشلاریمزغا هم ده قیمتلی صحیفه‌لرندن اوروون
بیرگن غازیتالارغا بوره کده‌ن تشکرله‌ر ایته‌مز.

توزه‌تیش

1 — «یاش تورکستان» نینگ 48 نجی سانی، 1820 نجی بیتی، 2 نجی قاتارغاغی «مسافرلاریمز» ایمه‌س، «توغروسی «مسافریمز» در.

2 — » » » 1840 نجی بیتی «پرولتاریات قاتورولاری» نداغی (قوشغاله‌ده) سلغاله‌ده ‎40,8%‎ ایمه‌س، توغروسی «یالغاله‌ده ‎40,8%‎» در.

3 — » 1841 نجی بیتی، 8 نجی قاتارنداغی «یوزده 20 حتی 50 که‌ییه‌در» ایمه‌س توغروسی «یوزده 20 حتی 55 که‌ییه‌در».

Yach Turkestan

Juillet 1933 (Le jeune Turkestan) No. 44

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: **Moustapha Tchokaï-Oghly**

یولیمزغا توغرو کیلگه‌ن بوتون یازولار اوچون مجموعه‌مزنگ بیتله‌ری آچیقدر. باسیلماغان یازولار قایتاریلماس.

آبونه شرطله‌ری:

ییللغی 100 فرانسز فرانقی، آلتی آیلغی 60 فرانق، اوچ آیلغی 30 فرانق.

سایغیلی اوقوچیلاریمزغا

«یاش تورکستان» نینگ دوامی، ترقیسی تورکستان استقلالی دوستلارینینگ اعانه‌سیله اوقوچیلارینینگ آبونه‌لرینی وقتنده تولب، یه‌گی آبونه‌چیله‌ر قازانتیریش یولوندا کورسه‌تکه‌ن یاردملریندن آسیلیدر.

«یاش تورکستان» روس استیلاسی نتیجه‌سنده مهاجرت وه اوینگ آغیر کوللریگه اوچراب تورغان اوقوچیلارینینگ آنچاسیغا یللاردان بیری آقچاسیز بیریلمه‌که‌ده‌در. تورکستان ملی قورتولوش حرکتینینگ بیرگه‌نه‌گی قورالی بولغان «یاش تورکستان» هر بر یورتداشیدان وه تورکستان دوستلاریندان امکان داخلندا مادی وه معنوی یاردم کوته‌در. آبونه‌چیله‌ریمزدن آبونه‌له‌رینی وقتنده تولمله‌رینی اوتونه‌در. باشقارما

مجموعه‌مزگه تیگیشلی هر تورلو یوللاغالار اوچون آدرس:

Moustapha Tchokaï-Oghly

7, Square de la Fontaine

Nogent s. Marne (Seine)

France

Abdulvahap Kara

Yach Turkestan

Décembre 1933 (Le jeune Turkestan) No. 40

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: **Moustapha Tchokaï-Oghly**

بولیمزغا توغرو کیلگەن بوتون یازولار اوچون مجموعەمزنگ بیتلەری آچیقدر

باسیلماغان یازولار قایتاریلماس.

İSMAİL OTAR

آبونە شرطلەری:

ییللغی 100 فرانسز فرانقی، آلتی آیلغی 60 فرانق، اوچ آیلغی 30 فرانق

بر تورك خانمنك آلمانچا علمی اثری

ادیب وە محرر عیاض اسحاقی بیکنك قیزی دوقتور سعادت شاکر خانمنك برلین دارالفنونی فلسفە فاکولتەسە 1931 نچی یلدا تقدیم ایتدیگی „Denominale Verbbildungen in den Türksprachen" ناملی دوقتورلیق دوما شهرندە باسیلیب چیقمش وە بو علمی اثر اولوغ معلم وە محرر مرحوم غاسپرالی اسماعیل بیك کە اتحاف ایتلمشدر. یاکیلمازلیق سعادت خانم آوروپادا فیلولوژی ساحەسندە دوقتورا قیلمش ایلك تورك خانمیدر. بو اولوغ یوتوقی مناسبتیلە دوقتور سعادت شاکر خانمنی یورەکدەن قوتلایمز.

مجموعەمزگە تیەشلی هر تورلو یوللانغانلار اوچون آدرس:

Moustapha Tchokai-Oghly

7, Square de la Fontaine

Nogent s. Marne (Seine)

France

Abdulvahap Kara